

Sintaktičko-semantički status konstrukcija s glagolskim pridjevom trpnim i radnim u hrvatskome jeziku

Peškura, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:147266>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-15**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatski standardni jezik

**SINTAKTIČKO-SEMANTIČKI STATUS KONSTRUKCIJA S GLAGOLSKIM
PRIDJEVOM TRPNIM I RADNIM U HRVATSKOME JEZIKU**

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS-bodova

Nikolina Peškura

Zagreb, studeni 2023.

Mentor

Doc. dr. sc. Iva Nazalević Čučević

Zahvala

Najveće hvala mojoj obitelji na svoj podršci, posebno za vrijeme studija. Hvala svima koji su me poticali tijekom pisanja ovoga rada, posebno Jamesu, Dejani, Gabrijeli, Manuely, Gabrieli i Dori. Srdačno zahvaljujem i svojoj mentorici doc. dr. sc. Ivi Nazalević Čučević na pomoći pri odabiru teme, podršci i savjetima tijekom pisanja rada.

Sadržaj

1.	Uvod	1
2.	O glagolskom pridjevu općenito	2
3.	Pregled tumačenja sintaktičko-semantičkih osobitosti glagolskih pridjeva u hrvatskim gramatikama	3
4.	Opis sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim pridjevom trpnim i radnim u hrvatskome jeziku na temelju kognitivnogramatičkoga pristupa.....	12
4.1.	Temeljni pojmovi i postavke ključni za analizu.....	13
4.2.	Sintaktičko-semantički opis konstrukcija s glagolskim pridjevima na temelju <i>Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika. Knjige druge. Sintakse jednostavne rečenice</i> (2017) 14	14
4.3.	Sintaktičko-semantički opis konstrukcija s glagolskim pridjevima na temelju <i>Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika. Knjige treće. Sintakse složene rečenice</i> (2020)....	17
5.	Metodologija, ciljevi istraživanja i izbor jezične građe	23
6.	Rasprava	25
6.1.	Sintaktičko-semantička analiza konstrukcija s glagolskim pridjevom trpnim.....	25
6.1.1.	Glagolski pridjevi trpni <i>utučen, osupnut, uzbuđen, smrknut, prestravljen i uvrijeđen</i> u službi predikatne dopune	25
6.1.2.	Glagolski pridjevi trpni <i>utučen, osupnut, uzbuđen, smrknut, prestravljen i uvrijeđen</i> u službi imenskoga predikatnoga proširka.....	28
6.1.3.	Glagolski pridjevi trpni <i>utučen, osupnut, uzbuđen, smrknut, prestravljen i uvrijeđen</i> u službi atributa ili modifikatora.....	32
6.1.4.	Glagolski pridjevi trpni <i>utučen, osupnut, uzbuđen, smrknut, prestravljen i uvrijeđen</i> u službi predikata nefinitne surečenice.....	35
6.2.	Sintaktičko-semantička analiza konstrukcija s glagolskim pridjevom radnim.....	39
6.2.1.	Glagolski pridjevi radni <i>oronuo, onemoćao, malaksao, promrzao, izgladnio, iznemogao</i> u službi predikatne dopune	39
6.2.2.	Glagolski pridjevi radni <i>oronuo, onemoćao, malaksao, promrzao, izgladnio, iznemogao</i> u službi predikatnoga proširka	41

6.2.3. Glagolski pridjevi radni <i>oronuo, onemoćao, malaksao, promrzao, izgladnio, iznemogao</i> u službi atributa ili modifikatora.....	44
6.2.4. Glagolski pridjevi radni <i>oronuo, onemoćao, malaksao, promrzao, izgladnio, iznemogao</i> u službi predikata zavisne surečenica	46
7. Zaključak.....	48
8. Literatura.....	49

1. Uvod

Tema su ovoga rada pregled i analiza sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim pridjevom radnim i trpnim u hrvatskome jeziku. Za pridjeve o kojima je u ovome radu riječ navodi se da su nastali konverzijom glagolskoga pridjeva u opisni, tj. adjektivizacijom ili popridjevljenjem, usp. *ugrožena (vrsta)*, *vrela (voda)*, *promukao (glas)* (Marković 2018: 81).¹ Dakle predmetna tema mogla bi se predstaviti i kao pregled i analiza sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s opisnim pridjevima nastalima konverzijom glagolskih pridjeva. S obzirom na to da se naša analiza temelji na postavkama dviju knjiga *Kognitivne gramatike* (2017, 2020), u kojima se raspravlja o statusu konstrukcija s glagolskim pridjevima, pri čemu se upućuje na njihovu semantiku (npr. informacija o broju, vremenu, deprocesualizacija radnje, rezultatивно značenje), u radu ćemo govoriti o konstrukcijama s glagolskim pridjevom. Glagolski pridjevi kao hibridna vrsta riječi u rečenicama imaju različit sintaktičko-semantički status. Najčešća je pridjevna funkcija atributna – stojeći uz imenice atribuiraju ih, tj. određuju po svojstvu. Međutim, sintaktičke funkcije glagolskih pridjeva, kojima se u ovome radu posvećuje osobita pozornost, jesu i funkcija predikatne dopune, predikatnoga proširka te funkcija predikata nefinitne surečenice. U drugome poglavlju rada iscrpnije se upućuje na dvostruku narav glagolskih pridjeva. U trećemu poglavlju donosi se pregled bavljenja glagolskim pridjevima, odnosno njihovim sintaktičko-semantičkim statusom u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi. U četvrtome poglavlju iscrpnije se bavimo pristupom u okviru dviju *Kognitivnih gramatika hrvatskoga jezika* B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2017, 2020), koje se konstrukcijama s glagolskim pridjevima bave u okviru jednostavne rečenice i složenih rečenica s nefinitnim klauzama, što će biti i temelj analize glagolskih pridjeva u okviru šestoga poglavlja. U istome poglavlju donosimo sažet pregled pojmova ključnih za ovaj rad. Peto poglavlje posvećeno je metodologiji i ciljevima istraživanja te načinu na koji je odabrana jezična građa. U šestome poglavlju jezična se građa analizira s obzirom na kriterije lučenja glagolskoga pridjeva u službi predikata nefinitne klauze, predikatnoga proširka i atributa prema B. Belaju i G. Tanackoviću Faletaru (2020). Naravno, analiziramo i primjere u kojima glagolski pridjev dolazi u službi predikatne dopune. U sedmome poglavlju iznosimo zaključke analize i u osmome donosimo popis literature.

¹ Barić i dr. (2005: 301) navode primjere adjektivizacije za glagolski pridjev radni: *Ne vidi se kuća od rascvalih krošanja* (pridjev) i *Okolo njezine spilje rascvala se bijaše šuma* (glagolski pridjev radni) te primjere za glagolski pridjev trpni: *Rado kupujemo uvezenu tkaninu* (pridjev) i *Ova je tkanina uvezena iz Kine* (glagolski pridjev trpni).

2. O glagolskom pridjevu općenito

Glagolski pridjevi u hrvatskim se gramatikama opisuju kao „hibridni oblici”, s naglaskom na njihovom dvojnem karakteru – pridjevnom i glagolskom – „od pridjeva imaju ponajprije mociju (...), a od glagola zadržavaju, kao i infinitiv (i glagolski prilog, op. a.) glagolski vid i (ne)prijelaznost” (Silić i Pranjković 2005: 240). Kao služba glagolskih pridjeva navodi se tvorbena – „sudjeluju u tvorbi složenih glagolskih oblika, i to tako da radni glagolski pridjev služi za tvorbu aktivnih (...), a trpni glagolski pridjev za tvorbu pasivnih glagolskih oblika (...)” (*ibid.*). Navodi se i da glagolski pridjev sudjeluje u tvorbi optativa, željnoga načina, npr. *Bog vas poživio!* (usp. Znika 2005). Napominje se da, posebice trpni, „mogu prijeći i u službu pravih pridjeva”, pri čemu se misli na to da izražavajući svojstvo kojega člana rečeničnoga ustroja dolaze kao pridjevi u službi atributa, npr. *zrelo voće, plaćeni računi, truli sporazum* (usp. Silić i Pranjković 2005: 240). Isto navodi i M. Znika (2005: 431) – „Iz pridjevne naravi proizlazi mogućnost njihova uvrštavanja kao atributa uz imenicu, imeničku zamjenicu ili poimeničenu riječ, što posebno vrijedi za glagolski pridjev trpni”. Uz atributnu službu, npr. *Plaćene račune spremio je u kutiju*, valja navesti i predikatnu službu, pri čemu u službi imenskoga dijela predikata ili predikatnoga imena dolaze samo neodređeni oblici pridjeva, npr. *Račun je plaćen, Računi su plaćeni*, te službu predikatnoga proširka ili predikatnoga atributa, npr. *Računi su stajali u kutiji, plaćeni i uredno složeni*. Spomenutu predikatnu službu glagolskoga pridjeva trpnoga M. Znika (*ibid.*: 431) dovodi u vezu s glagolskom naravi glagolskoga pridjeva trpnog – sastavnica je predikata u pasivnom obliku, npr.: *Pas biva tučen od Petra*. Predikatnu službu glagolskoga pridjeva I. Marković (2010: 63) smatra temeljnom razlikom glagolskih pridjeva od glagola unutar predikata – „pridjevi su kao glave predikata znatno ograničenijih mogućnosti od glagola”.

Da je razrješenje sintaktičko-semantičkoga statusa zanimljiv i poticajan problem u okviru sintakse hrvatskoga jezika, daje naslutiti M. Znika (*ibid.*: 437) postavkom da dvostruka narav glagolskih pridjeva (glagolska i pridjevna) čini određenje njihove rečenične službe problematičnim – „te su dvije naravi u disjunktivnom odnosu (ili jedno ili drugo) (...) – Koja će sastavnica gramatičkoga značenja pridjeva biti aktualizirana, ovisi o namjeni (...) Obilježja glagolskih pridjeva u uzajamno su isključnom odnosu: kad se aktualiziraju glagolska, ne mogu se aktualizirati pridjevna (imenska) i obratno”.

Ulazeći u raspravu o participskim nefinitnim surečenicama, B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020: 398) ističu da je riječ o „najrubbijim nefinitnim klauzama jer sadrže informaciju

o broju, a preko svoga rezultativnoga značenja implicitno i o vremenu u smislu prijevremenosti u odnosu na radnju izrečenu glavnom klauzom, ali njihova rubnost proizlazi i iz njihove veze s pridjevima, koji kao nevremenske relacije doprinose deprocesualizaciji radnje”, iz čega je razvidno da ćemo o statusu glagolskoga pridjeva govoriti i u okviru subordinacije, i to tzv. nefinitnih ili neličnih klauza, koje prvi put u hrvatskoj gramatičarskoj praksi (eksplicitno) razmatraju predmetni autori.

U sljedećem poglavlju dat ćemo iscrpniji pregled tumačenja sintaktičko-semantičkoga statusa glagolskoga pridjeva u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi, posebice u hrvatskim gramatikama, počevši od one T. Maretića (1963) do spomenute *Kognitivne gramatike* (2020).

3. Pregled tumačenja sintaktičko-semantičkih osobitosti glagolskih pridjeva u hrvatskim gramatikama

Pregled tumačenja sintaktičko-semantičkih osobitosti glagolskih pridjeva u hrvatskim gramatikama započinjemo *Gramatikom hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* Tome Maretića (1963: 491).² U njoj izostaje sustavno poglavlje o glagolskim pridjevima, pa ćemo o njima u okviru te gramatike govoriti na temelju rečenoga o pridjevima općenito. Tako se navodi da pridjevi koji stoje uz imenicu mogu biti tumačeni kao: „atributi, privesci, predikati i epiteti”. Pridjev koji izriče stanje imenice ili zamjenice „uz koju je neko vrijeme kao privezan” naziva se „priveskom”, „adjunkcijom” ili „predikatnim atributom” (*ibid.*). Veliki Maretićev doprinos analizi pridjeva razlikovanje je privremenoga i trajnoga svojstva koje pridjev može izražavati. Rečenica *Srdit Marko jezdi niz Kosovo* predstavlja kontekst u kojemu se pridjevom ne izriče Markovo stalno svojstvo, nego stanje u kojemu se on nalazio za vrijeme trajanja radnje izrečene glagolom (*ibid.*). Pridjev *srdit* u službi je predikatnoga atributa, što T. Maretić uspoređuje s primjerima: *Mladić otiđe žalostan, Pade junak trudan na postelju*. Kao što smo istaknuli, T. Maretić ne opisuje zasebno glagolske pridjeve, ali analogijom možemo preinačiti prethodno citirane primjere u konstrukcije s glagolskim pridjevima: *Mladić otiđe ožalošćen, I gospodar ga, rasrđen, preda mučiteljima dok mu ne vrati svega duga, Pade junak malaksao na postelju*. Glagolski pridjevi trpni *ožalošćen* i *rasrđen* te glagolski pridjev radni *malaksao* u rečenicama bili bi u službi predikatnoga atributa, odnosno imenskoga predikatnoga proširka.

² Referiramo se na treće izdanje *Gramatike*, koje se od drugih dvaju (1899, 1931) razlikuje po tome što ne uključuje stilistiku, što je razvidno i iz naslova (v. Popis literature).

Pridjev, prema T. Maretiću, može biti i predikatna dopuna, i to onda kada je dopuna glagolu *jesam*, koji sam od sebe obično nema potpuna smisla (*ibid.*: 492). Drugim riječima, tada je dopuna kopulativnome glagolu i ima službu predikatnoga imena, kojim se na značenjskoj razini izražava atribucija (usp. Vasilj – Žagmešter – Nazalević Čučević 2022), npr. *Marko je srdit*, odnosno *Marko je rasrđen*. Osim uz kopulativni glagol, T. Maretić (*ibid.*) navodi da glagolski pridjev može doći i kao predikatna dopuna glagola nepotpuna značenja tipa: *ostati*, *postati*, *izići*, *činiti se*, *graditi se*, *naći se*, što bi bili primjeri semikopulativnih glagola, koji s imenskom dopunom čine ustroj imenskih semikopulativnih predikata, npr. *Ostane mu dužan* (*ibid.*), odnosno *Ostane / Postane / Čini se rasrđen*.

Gramatika hrvatskoga jezika J. Florschütza (1916) sadrži zanimljive uvide o pridjevu u službi predikatnoga atributa, tj. imenskoga predikatnoga proširka. Pridjevu kao imenskom predikatnom proširku J. Florschütz pristupa nasljedujući Maretićeve postavke: „Predikatni atribut javlja se kad pridjev pristupa imenici ili zamjenici kao oznaka uz samostalan glagol i izriče tek slučajno i prolazno stanje imenice ili zamjenice” (*ibid.*: 182). Osim glagolskoga pridjeva u službi predikatnoga proširka, razmatra attribute u okviru skraćivanja zavisnosloženih rečenica (*ibid.*: 167):

Od davnine glagolski prilozi i atributi stojeći za svojom imenicom ili zamjenicom vrše često službu, koju imaju zavisne rečenice. Stoga se ti prilozi i atributi dadu razvezati u zavisne rečenice i obrnuto mnoge se zavisne rečenice mogu s pomoću glagolskih priloga i atributa ukraće izreći ili skratiti.

Ta postavka J. Florschütza sadrži za ovaj rad ključnu mogućnost tumačenja glagolskih pridjeva, tj. kako ih on naziva – glagolskih atributa, kao zavisnih surečenica. Drugim riječima, govori o kondenzaciji značenja koja se njima postiže kada nisu razvezani u zavisnu rečenicu, usp. *Pa udare preko livade skoro pokošene* i *Pa udare preko livade koja je bila skoro pokošena*. Iako J. Florschütz ne govori izravno o klauzama, iz predmetne se postavke daje naslutiti kako bi konstrukcije s glagolskim pridjevima trpnima, tj. „glagolskim atributima” mogle biti klauze. Pritom treba imati na umu kako je atribut prema J. Florschützu (*ibid.*: XXI) „obično pridjev, zamjenica i broj”, stoga se ne može ograničiti isključivo na pridjeve. Na samom kraju *Gramatike*, u posebnome poglavlju o glagolskim pridjevima, o trpnom ili pasivnom glagolskom pridjevu piše da „često stoji kao predikatni atribut uz imenice i zamjenice i zamjenjuje odnosnu rečenicu” (*ibid.*: 262). Glagolski pridjev radni ne razmatra zasebno.

U *Priručnoj gramatici hrvatskoga književnog jezika* glagolski se pridjevi spominju u okviru sklapanja rečenica atribucijom (Barić i dr. 1979: 428).³ Pri sklapanju dviju ishodišnih rečenica događa se „usklađivanje gramatičkih oznaka riječi kojoj je kao atributu otvoreno mjesto u rečeničnom ustrojstvu s riječju koja joj otvara mjesto u tom ustrojstvu” (*ibid.*). Usklađivanje gramatičkih morfema, ovisno o vrsti riječi koja otvara mjesto i o vrsti riječi koja se uvrštava kao atribut, može biti: potpuno, djelomično i izostalo (*ibid.*). Glagolski pridjevi primjer su potpuna usklađivanja, npr. *prošla godina* i *požutjelo lišće* postali od glagolskog pridjeva radnog te *tučeno vrhnje* i *prigušen glas* postali od glagolskoga pridjeva trpnog (*ibid.*). Primjere rečenica s glagolskim pridjevima trpnima pronalazimo u poglavlju *Predikatni proširak*, gdje se njima opimjeruje neobvezni predikatni proširak izrečen participom pasivnim svršenih glagola, npr.: *Na tla se žena ugušena sruši*, *Nadoše ga u sobi onesviještena*, *Oznojena čela sudac povuče krakove* i *Mašta mi se šuljala podvita repa dok si se ti šepurio po svijetu*, te obvezni predikatni proširak: *A Joso je ostao presječene riječi, u zijevu*.⁴

³ Sklapanje atribucijom nastaje „ako je u jednoj rečenici ista imenica ili imenička zamjenica koja je subjekt u drugoj” i tada se „dvije rečenice sklapaju u jednu tako da se predikatno ime druge uvrsti u prvoj uz imenicu ili imeničku zamjenicu s kojom se slaže u rodu, broju i padežu te se tako uvršteno predikatno ime druge rečenice uz imenicu u prvoj zove atribut” (Barić i dr. 1979: 422). U *Priručnoj gramatici* kao primjer se navodi rečenica *Lišće pada u otvoren bunar*, atribucijom sklopljena od ishodišnih rečenica *Lišće pada u bunar* i *Bunar je otvoren*. Sklapanjem se prvo dobije rečenica *Lišće pada u bunar koji je otvoren*, potom se u daljem postupku sklapanja atributna rečenica integrira kao atribut u rečenicu u koju se uklapa – *Lišće pada u otvoren bunar* (usp. i Katičić 2002: 407).

⁴ M. Peti kao suautor predmetne gramatike iste je godine objavio monografiju o predikatnome proširku, u kojoj donosi navedenu podjelu na neobvezne – one koji se uvrštavaju uz predikat ako u njemu stoji glagol potpuna značenja (Peti 1979: 139), neovisno o leksičkim sredstvima kojima se predikatni proširak izriče (*ibid.*: 144), npr. *Sava teče mutna* – i obvezne predikatne proširke, koji dolaze uz glagole nepotpuna značenja (*ibid.*: 96), npr. *I trava postaje modrija*, usp. i Znika (2016). Obvezni se predikatni proširak u okviru recentnih gramatika tumači kao imenski predikat, tj. imenska predikatna dopuna uz suznačne semikopulativne glagole kojima se izriče pripisivanje kakva svojstva nositelju. Značenje semikopulativnoga glagola nije dostatno prenijeti informaciju o svojstvu ili atribuciji, nego se ono izriče obveznom imenskom dopunom koja nosi leksičko značenje imenskoga predikata, usp. npr. Silić i Pranjković (2005), Belaj i Tanacković Faletar (2017). Bitno je spomenuti i to da se u sintaktičkome odjeljku četvrtoga izdanja gramatike E. Barić i dr. (1997), objavljenoga pod naslovom *Hrvatska gramatika*, predikatni proširak ne dijeli na obavezne i neobavezne, a uz definiciju nema naznake o vrsti značenja predikatnoga glagola uz koji se predikatni proširak uvrštava, usp. i Znika (2016).

U šestome izdanju *Hrvatske gramatike* E. Barić i dr. (2005: 564) glagolske pridjeve ponovno izdvajaju u poglavlju *Slaganje atributa i apozicije s imenicom*.⁵ Atribut svoje potpuno slaganje s imenicom ostvaruje ako mu mjesto u rečeničnom ustrojstvu otvore pridjevi postali od glagolskog pridjeva radnog (npr. *nezrela glava* i *potamnijela kosa*) te od glagolskog pridjeva trpnog (npr. *neobuzdana drzovitost*) (*ibid.*: 565). U odnosu na *Priručnu gramatiku hrvatskoga književnog jezika* iz 1979, u izdanju iz 2005. dodani su novi primjeri rečenica s imenskim predikatnim proširkom od kojih ćemo izvojiti one koji sadrže glagolski pridjev trpni u službi predikatnoga proširka (*ibid.*: 571–573):

Još nas može obojicu otpratiti vezane u Kostajnicu. (M. Mažuranić)

Petar Maljevac leži raskoljene glave nauznak. (A. Kovačić)

Načelnik je nasmijana brka i pijane duše primao zdravice. (J. Kosor)

Jadni Kaptolović stajaše otvorenih usta. (A. Šenoa)

Autori također navode da „proširak često dolazi kao poseban član rečeničnog niza, gdje predstavlja samostalno rečenično ustrojstvo kojega su zalihosni dijelovi izostavljeni” (*ibid.*: 573), a primjer s glagolskim pridjevom trpnim je – *Stadoh, začuđen (ibid.)*.

Radoslav Katičić u *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* (2002: 482)⁶ govori o tome kako je pridjev u okviru predikatnoga proširka obilježen gramatičkom oznakom neodređenosti, a neodređen je i kao predikatno ime, usp. *Momak je jutros banuo mamuran* i *Momak je mamuran*. Dodaje da „u ovom slučaju pridjev nije u funkciji atributa, jer nije uvršten uz imenicu (*mamuran mladić*), međutim, zbog slobodnoga reda riječi ponekad se može dvostruko shvatiti (i kao predikatni proširak i kao atribut)” (*ibid.*).⁷ To, svakako, smatramo važnom napomenom, posebice u nastavku analize sintaktičko-semantičkoga statusa glagolskoga pridjeva. Posebno je

⁵ Riječ je o četvrtome izdanju gramatike pod nazivom *Hrvatska gramatika*, uz ona iz 1995, 1997 i 2003. godine. Gramatika je ranije objavljena pod nazivom *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika* 1979. te pod nazivom *Gramatika hrvatskoga književnog jezika* 1990. godine.

⁶ Referiramo se na treće izdanje *Sintakse*. Prvo je objavljeno 1986, a drugo 1991.

⁷ Pišući s odmakom o monografiji M. Petija *Predikatni proširak* i opisu tog člana rečeničnoga ustroja u gramatičkim priručnicima narednoga razdoblja, M. Znika (2016) zapaža: „R. Katičić u svojoj *Sintaksi* ne dijeli glagolske predikatne proširke u dvije skupine, nego nakon odredbe predikatnoga proširka navodi samo jednu vrstu predikatnoga proširka, a primjere koje je M. Peti svrstao u obavezne predikatne proširke Katičić uopće ne smatra predikatnim prošircima (...), nego ih promatra kao značenjske dopune pojedinih glagola, kao značenjske proširke pojedinoga glagola (Katičić 1986: 39, § 75)”.

zanimljivo poglavlje *Zavisno sklapanje rečenica s preoblikom ustrojstva*, u kojemu R. Katičić (2002: 405) navodi:

Rečenice se mogu sklopiti i tako da uvrštena ishodišna rečenica ne dobije samo mjesto u ustrojstvu druge ishodišne rečenice, nego pri takvu sklapanju gubi i svoje rečenično ustrojstvo, te se zatire svaki trag njegove samostalnosti. U takvim sklopljenim rečenicama predikat uvrštene rečenice ne pokazuje više gramatička svojstva predikata, i pojavljuje se preoblikovan kao svojevrsan dio jedinstvenoga ustrojstva u kojemu se javlja samo jedan predikat. Jedno rečenično ustrojstvo može tako, u raznim oblicima, sadržati više predikacija od kojih je samo jedna obilježena gramatičkim kategorijama predikata, a ostale se uvrštavaju u rečenično ustrojstvo drugačijim gramatičkim oznakama. Po njima se uvršteni predikati mogu prepoznati iako nisu obilježeni pravim predikatnim obilježjima. Preoblike kojima se rečenice uz gubitak vlastitoga ustrojstva uvrštavaju u jedinstveno ustrojstvo sklopljene rečenice jesu: atribucija, predikatno proširivanje, infinitivizacija i nominalizacija.⁸

Naglašava da su takve rečenice „najsloženije od svih složenih rečenica, a uvrštene rečenice u njima najzavisnije” (*ibid.*: 406). Međutim „takve se rečenice u gramatičkoj raščlambi kakva je do sada uobičajena i nisu smatrale kao složene rečenice, nego su se uvrštavale među proste proširene” (*ibid.*). Među primjerima rečenica nastalih atribucijom nalazi se i ona s glagolskim pridjevom trpnim – *Vratite mi otetu djedovinu* (*ibid.*: 408), gdje glagolski pridjev ima dakle službu atributa koji se odnosi na imenicu u službi izravnoga objekta.

Govoreći u okviru zasebnoga istraživanja o imenskome predikatnome proširku u hrvatskome i njemačkome jeziku, Vladimir Karabalić (2003: 96) posebno poglavlje posvećuje imenskom predikatnom proširku izrazenome pridjevom.⁹ Ponovno je riječ o pridjevu općenito, bez isticanja glagolskih pridjeva. Jedina rečenica s glagolskim pridjevom jest *Goli ustane uzbuđen*, u kojoj je *uzbuđen* glagolski pridjev trpni u funkciji predikatnoga proširka (*ibid.*). Pozivajući se na Katičića (1986: 453) te na *Hrvatsku gramatiku* (Barić et al. 1997: 570, §

⁸ Za definiciju sklapanja atribucijom v. drugu fusnotu, predikatno proširivanje jest „predikat uvršten u rečenicu uz njezin predikat”, pa je sam predikatni proširak preoblikovani predikat, npr.: *Kruška je izrasla velika* (Katičić 2002: 482). Infinitivizacija je preoblika sklapanja ishodišne rečenice s glagolskim predikatnom s drugom ishodišnom rečenicom tako da joj se predikatni glagol preoblikuje u infinitive, npr.: *Kako imadu suci suditi* (*ibid.*: 497). Nominalizacija ili poimeničenje zavisno je sklapanje preoblikovanjem glagolskoga predikata ishodišne rečenice u imenicu, npr. *Dječak čuje klopot* (*ibid.*: 507).

⁹ Karabalićev članak izdvojen je zbog toga što autor, premda usmjeren na predikatni proširak, iznosi uvide iz literature koja je citirana i u ovome radu te se pokazao korisnim u sistematizaciji informacija.

1874)¹⁰, navodi kako je „karakteristično obilježje hrvatskog predikatnog pridjeva gramatička oznaka neodređenosti”, a kako uporabom određene varijante pridjeva nastaje atribut – *Uzbuđeni Goli ustane* (*ibid.*: 97):

Neodređenost pridjeva kao predikatnog proširka u hrvatskom u svezi je s njegovom rematičnošću, time i naglašenošću u rečenici, za razliku od atributa koji ima određeni pridjevski oblik, tematski je element u rečenici i nikada ne nosi rečenični naglasak.

U primjeru koji V. Karabalić (2003: 88) preuzima od M. Petija (1979) te iz *Hrvatske gramatike* (Barić et al. 1997: 571) – *Na tla se žena ugušena sruši* – sadržan je glagolski pridjev trpni *ugušena*. Rečenica ilustrira mogućnost dvostrukoga shvaćanja istoga pridjeva, odnosno mogućnost određenja pridjeva i kao atributa i kao predikatnoga proširka, o čemu, spomenuto je, govori i Katičić (2002) – *Ugušena žena mogla se srušiti* (atribut), ali se i *Žena mogla srušiti ugušena* (predikatni proširak) (usp. i Barić et al. 1997: 571). Takva dvoznačnost, međutim, ne ometa razumijevanje rečenice (Karabalić 2003: 88, prema Peti 1979). Karabalić nadalje govori o pridjevskim frazama koje su zapravo eliptične zavisne rečenice (*ibid.*: 99).¹¹ Takav fenomen, nadodaje, poznaje i hrvatski jezik, što prepoznaje i R. Katičić: „I predikatni proširci javljaju se kao posebni članovi rečeničnog niza. To su tada samostalna rečenična ustrojstva u kojima je sve osim predikatnoga proširka uklonjeno kao zalihosno” (*ibid.*) (usp. Katičić 1986: 458).¹² Navodi i Katičićeve primjere:

Iz sela je dopirao pasji lavež (...), bezrazložan kao pjesma.

(...) već je vidio svoje lice izduženo, nemoćno, neodređeno kao nikad u životu.

Izvukoše ga teškom mukom, blatna, musava, prestravljena.

A mjesec se, golem, uspinje na nebo zvijezdama osuto.

Gluh na ljude, sav unezvijereni zoofil (...).

Tariba je drijemao stoječke, poduprt objema rukama i trbuhom o plehnat šank.

¹⁰ Citati V. Karabalića su iz prvoga izdanja *Sintakse*: Katičić, Radoslav. 1986. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*. Zagreb: JAZU / Globus te iz drugoga izdanja *Hrvatske gramatike*: Barić, Eugenija et al. 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

¹¹ V. Karabalić citat preuzima iz: Heringer, Hans Jürgen (1996): *Deutsche Syntax dependentiell*. Tübingen: Stauffenburg.

¹² V. Karabalić citat preuzima iz: Katičić, Radoslav (1986): *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*. Zagreb: JAZU / Globus.

U primjerima su podcrtani glagolski pridjevi trpni: *neodređeno*, *prestravljena* i *poduprt* koji dolaze u funkciji „samostalnih rečeničnih ustrojstava” (*ibid.*) (usp. Katičić 1986: 458), odnosno klauza.

O *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* J. Silića i I. Pranjkovića (2005) već je bilo riječi u prethodnome poglavlju. Autori donose zasebno poglavlje posvećeno glagolskim pridjevima u kojemu opisuju njihove opće značajke (v. drugu stranicu ovoga rada). Osim u spomenutu poglavlju, glagolski pridjev trpni pojavljuje se u okviru predikatnoga proširka, u neodređenome obliku (*ibid.*: 291–292): *Ana je ležala smirena* (glagolski pridjev trpni sročan sa subjektom) i *Našli smo ga iscrpljena* (glagolski pridjev trpni sročan s objektom). Takav predikatni proširak autori nazivaju predikatnim atributom, jer se uvodi po predikatu i postaje njegov dio, a sročan je sa subjektom ili s objektom (*ibid.*).

U opsežnu radu *Rezultativni sekundarni predikat u hrvatskome* I. Marković (2009: 228) navodi jedan primjer glagolskoga pridjeva trpnoga na hrvatskome i po jedan u njemačkome i engleskome u službi predikatnoga proširka ili sekundarnoga predikata – *Sie haben dann am Nachmittag [aus derselben Tasse] unausgespült den Kaffee getrunken* (‘Poslijepodne su onda kavu popili [iz iste one šalice], neisprane’); *She came in [through the back door] unlocked* (‘Ušla je [kroza stražnja vrata], nezaključana’); *Ne mogu ga vidjeti nacrtana/nacrtanog*. Isti autor, I. Marković (2010), u monografiji *Uvod u pridjev* govori o pridjevima odglagolskoga ili participskoga podrijetla te ih uz druge pridjeve razmatra u okviru pridjevskih sintagma (npr. *smatran glupim*, *zakopan živ*, *nađen mrtav*, *rođen spreman*), imenskih (imeničkih i zamjeničkih) dopuna pridjevima u kosim padežima (npr. G – *odriješen grijeha*, *oslobođen obaveza*, *lišen slobode*; D – *dodijeljen komu*, *dorastao zadatku*, *podijeljen gladnima*, *prilagođen novonastaloj situaciji*¹³; A – *upućen u mnoge stvari*, *obješen o klin*; I – *ispraćen ovacijama*, *izmučen bolešću*, *iznenađen odgovorom*, *napunjen vodom*, *nezadovoljan plaćom*; *obavijen velom tajne*; L – *isplaćen u kunama*), u obliku poredbene konstrukcije *kao* + imenska dopuna (npr. *U »Vjesniku« je od 1971. stalno zaposlen kao novinar kulturne rubrike*, *U vrijeme kampanje bila je angažirana kao reklamni stručnjak*, *Pisac osuđen kao krivovjernik*), infinitiva

¹³ Navodeći imenske dopune u dativu, I. Marković (2010: 205) ističe: „Odglagolski pridjevi koji prate glagolsku rekciju (dodijeliti komu što – dodijeljen komu, izložiti koga čemu – izložen čemu, podijeliti komu što – podijeljen komu, usaditi komu što – usađen komu i sl.) čine otvoren skup, ali polazni glagol mora biti trovalentan (glagol s izravnim i s neizravnim objektom), da bi trpni particip uopće mogao nastati (dosaditi komu – *dosaden komu, prkositi komu – *prkošen komu, sviđati se komu – *sviđan komu). Radni participi s dativnom dopunom (tipa *dorastao*, *prirastao*) rijetki su”.

(npr. *navikao raditi*), zavisne surečenice (npr. *žena obučena da ubije, momak rođen da bude heroj, on je zamoljen da održi govor, nisi pozvan da nam tu dijeliš lekcije* – značenje blisko namjernome; *zemlja čuvena po tome da/što se u njoj dobro jede* – uzročno značenje) te u okviru značenjskih tipova (npr. DOB – *odrastao*; VRIJEDNOST, SLOŽENOST I KVALIFIKACIJA – *otvoren, zatvoren, određen*; BOJA – *obojen*; FIZIČKO I TJELESNO SVOJSTVO – *uveo*). Kao što je napomenuto u *Uvodu*, o konverziji glagolskih pridjeva u opisne I. Marković govori u *Uvodu u jezičnu morfologiju* (2018).

U *Gramatici hrvatskoga jezika* S. Težaka i S. Babića (2016: 245–246) glagolski pridjev trpni navodi se u funkciji predikatnoga atributa: *Skriven u grmlju, dugo sam čekao i Iznenaden, zadržan, skočim na užareno gumno, ne bojeći se više*, ali u istoj se funkciji navode primjeri i s glagolskim pridjevom radnim: *Potekao iz čistog milosrđa, moj bi nasrtaj bio tim žešći što je milosrđe bilo veće* (*ibid.*: 311). Razlika te od prethodno analiziranih gramatika jest u tome što su obje vrste glagolskih pridjeva izdvojene i opimjerene u okviru mogućih sintaktičkih služba. Glagolski se pridjev radni, osim za tvorbu perfekta, pluskvamperfekta, futura drugog i obaju kondicionala, pasiva, samostalno u rečenici upotrebljava za izricanje: želje (*Dobro došli! Živio!*), atributa (*To je bilo omiljelo piće Asiraca*) te dopuštanja (*Htjeli ne htjeli, vi ćete to učiniti, Išao ili ne išao, isto mi se piše*) (*ibid.*). Kada je riječ o navođenju njegovih služba, stoji da može vršiti službu atributa (*Subota je dan kada valja dati Velome Joži pečenu kravu, Nastade ubrzano kretanje*) i predikatnoga proširka (*Malo ga začuđen pogleda kad ga vidje da je znojan, Zaokupljen tim mislima, nije ni pošao u dvor da otkaže*) (*ibid.*: 311–312).

U *Hrvatskoj školskoj gramatici* Lane Hudeček i Milice Mihaljević (2017: 137) glagolski pridjev trpni *zabrinut* spominje se u okviru imenskoga predikatnoga proširka, u primjerima: *Pošla je u grad zabrinuta* i *Prijatelji su je ugledali zabrinutu*.

U *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* S. Ham (2017: 147) glagolski pridjev trpni navodi se u rečenici kojom se ilustrira njegova proširačka služba – *Djeca se penju do proplanka ozarena*, (*ibid.*: 137). Autorica na primjerima razgraničuje predikatni proširak i atribut (*Ozarena djeca penju se do proplanka*) te priložnu oznaku (*Djeca se penju do proplanka ozareno*) (*ibid.*). Glagolski pridjevi pritom nisu posebno izdvojeni, već je riječ o pridjevima općenito.

U *Kognitivnoj gramatici hrvatskoga jezika* B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2017: 35) razmatra se status glagolskih pridjeva u okviru predikatnoga ustroja te se glagolski pridjevi povezuju s identifikacijom rečeničnoga subjekta kao vršitelja ili trpitelja u okviru još neodređenoga glagolskoga procesa unutar iskaza. Primjerice, rečeničnom subjektu

poistovjećenom s govornikom očekivano bi pripadala uloga vršitelja, a onome poistovjećenom sa sugovornikom uloga trpitelja (*ibid.*). Glagolski pridjev radni i trpni imaju funkciju profiliranja njegove aktivne ili trpne uloge u glagolskome procesu (*ibid.*):

Stoga sami sufiksi njihovih osnova [-l/-n-] smještaju lik prvoga plana ili u izvornu domenu lanca radnje, kad je u pitanju sufiks osnove glagolskoga pridjeva radnoga, ili u njezinu ciljnu domenu, kada je riječ o sufiksu osnove glagolskoga pridjeva trpnoga.

Navedeno se može objasniti jednostavnim primjerima rečenica: *Ana je radila u trgovini* i *Ana je pobijedena na natjecanju*. U prvoj je rečenici riječ o glagolskom pridjevu radnom smještenom u izvornoj domeni lanca radnje, budući da je subjekt *Ana* agens, odnosno vršitelj radnje. U drugom primjeru je *netko pobijedio Anu*, dakle *Ana trpi poraz* i zauzima ulogu pacijensa, trpitelja u ciljnoj domeni lanca radnje. Kada je riječ o sintaktičkim funkcijama konstrukcija s glagolskim pridjevima, predmetni autori skloniji su ih tumačiti kao predikatne proširke, npr. u rečenici *Marko je iznemogao istrčao posljednjih dvjesto metara utrke* glagolski pridjev radni *iznemogao* vrši funkciju predikatnoga proširka (*ibid.*: 96), a u rečenici *Upravitelja su nakon sastanka izmorena dočekali radnici* tu funkciju ima glagolski pridjev trpni *izmoren* (*ibid.*: 98).

U *Kognitivnoj gramatici hrvatskoga jezika* (2020) istih autora glagolski se pridjevi prvi put eksplicitno tumače kao surečenice ili klauze. U rečenicama: *Iznenadjeni njegovom reakcijom, gosti nisu znali što da kažu* i *Onemoćao i malaksao, Marko nije više mogao dalje, pa je bio prisiljen odustati od uspona* glagolski pridjevi vrše klauzalnu funkciju. Kriteriji prema kojima se konstrukcije s glagolskim pridjevima tumače kao klauze su: razlučivost radnja izrečenih glagolskim pridjevom u službi predikata zavisne surečenice i ličnoga glagolskoga oblika u službi predikata glavne surečenice; značenje prijevremenosti konstrukcija s glagolskim pridjevom trpnim povezano s uzročnim značenjem (*ibid.*: 399); vremensko-uvjetno značenje konstrukcija s glagolskim pridjevom trpnim (*ibid.*); namjerno značenje konstrukcija s glagolskim pridjevom trpnim (*ibid.*: 400); značenje prijevremenosti konstrukcija s glagolskim pridjevom radnim povezano s uzročnim značenjem (*ibid.*) te vremensko-uvjetno značenje konstrukcija s glagolskim pridjevom radnim (*ibid.*). Budući da se u toj gramatici otvaraju novi pogledi na sintaktičko-semantički status glagolskih pridjeva, njoj ćemo se iscrpnije posvetiti u sljedećem poglavlju.

U izlaganju I. Zovko Dinković te I. Nazalević Čučević (2023) o surečenicama s glagolskim pridjevima (participskim klauzama) osvrću se na postavke B. Belaja i G. Tanackovića Faletara

iz *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* (2020), smatrajući da među ostalim pri određivanju sintaktičko-semantičkoga statusa glagolskoga pridjeva treba razmotriti položaj pridjeva u rečenici te pridjevski vid.

Ovim poglavljem dobili smo uvid u prvome redu u pregled sintaktičko-semantičkoga statusa glagolskih pridjeva u hrvatskim gramatikama, relevantnijim monografijama i zasebnim znanstvenim radovima. Zaključili bismo da bi sintaktičko-semantičkome statusu glagolskoga pridjeva valjalo sustavnije pristupiti, odnosno u cijelosti ga analizirati u okviru jednostavne i složene rečenice. Kada je riječ o jednostavnoj, jasno ukazati na pridjev u službi predikatnoga imena, atributa i predikatnoga proširka. Kada je pak riječ o složenoj rečenici, uputiti na primjere u kojima pridjev može zauzeti službu predikata zavisne surečenice (npr. vremenske, uvjetne, uzročne i sl.). Glagolski pridjevi u pregledima najčešće nisu odvojeni od tzv. „pravih pridjeva”, pri čemu se ponajprije navode primjeri glagolskoga pridjeva trpnoga. Glagolski pridjev radni u službi predikatnoga proširka oprimjeruju S. Težak i S. Babić u *Gramatici hrvatskoga jezika* (2016). I. Marković (2010) navodi ih uz pojedine značenjske tipove. B. Belaj i G. Tanacković Faletar posvećuju se zasebno jednim i drugim, trpnim i radnim, glagolskim pridjevima, razmatrajući ih u okviru nefinitnih klauza, što je nov prisup u okviru jezikoslovne kroatistike. Dotada se impliciralo da bi klauze s glagolskim pridjevima mogle imati funkciju surečenice. U tom smislu još jednom upućujemo na gramatike J. Florschütza (1916), R. Katičića (2002), E. Barić i dr. (2005) te na rad V. Karabalića (2003).

4. Opis sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim pridjevom trpnim i radnim u hrvatskome jeziku na temelju kognitivnogramatičkoga pristupa

Kao što smo prethodno napomenuli, kognitivnogramatičkome pristupu konstrukcijama s glagolskim pridjevima posvećujemo iscrpnije poglavlje jer su se višekratno spominjani autori – B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2017, 2020) – u svojim gramatikama pozabavili razrješenjem njihova sintaktičkoga i značenjskoga statusa – najprije u okviru jednostavne rečenice, analizirajući ga u službi predikatnoga proširka ili sekundarnoga predikata, a potom i u okviru tzv. nefinitnih klauza, tj. u službi predikata zavisne surečenice. Prije nego što zornije uputimo na njihov pregled, ukratko ćemo predstaviti temeljne kognitivnolingvističke pojmove i postavke – sljedeće potpoglavlje sadrži sažet pregled osobitosti kognitivnogramatičkoga pristupa na temelju pregleda I. Kružić, M. Lovrić i T. Maksimović (2010) i B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2014).

4.1. Temeljni pojmovi i postavke ključni za analizu

B. Kružić, M. Lovrić i T. Maksimović u preglednome radu *Kratki pojmovnik kognitivne lingvistike* (2010) predstavljaju osnovne kognitivnolingvističke pojmove krećući od postavka Ronalda W. Langackera (1987).¹⁴ Kako rad daje zoran pregled kognitivnolingvističkoga pristupa, svoj ćemo pregled temeljiti na njemu, i to u vezi s onim pojmovima koji su ključni za našu analizu. To će nam poslužiti kao uvod u kasniju analizu sintaktičko-semantičkog statusa glagolskih pridjeva u odabranim rečenicama. Autorice (*ibid.*: 10–11, 17) (usp. Langacker 1987) navode da je kognitivna gramatika:

samo jedan od funkcionalnih pristupa koji, osim sintaktičkoga ustrojstva, kao relevantne komponente u opis uključuju i značenje i uporabu. Funkcionalni pristupi gramatici u opis uključuju tri komponente – semantičku (značenjsku), pragmatičku (uporabnu) i sintaktičku (formalnu, koja je u interakciji s prethodnim dvjema). (...) Kognitivna je gramatika model gramatičkoga opisa utemeljen na uporabi (engl. *usage-based model*), i to upravo stoga što jezičnu strukturu promatra i opisuje kroz prizmu semantičkih odnosa, a oni se pak ne mogu u cijelosti definirati neovisno o konkretnoj uporabi jezičnih jedinica. (...) U skladu s tim, R. Langacker naglašava važnost proučavanja simboličnoga i semantičkoga aspekta jezičnih jedinica koje se tradicionalno analiziraju samo sintaktički. (...) Značenjska komponenta postaje središte gramatičkoga opisa.

Autorice preuzimaju objašnjenje pristupa proučavanju značenja od J. R. Taylora (*ibid.*) (usp. Taylor 2002), za što je relevantan konceptualni pristup:¹⁵

Konceptualni pristup onaj je koji zastupa kognitivna lingvistika, gdje se značenje jezičnog izraza shvaća kao konceptualizacija u umu interpretatora. To znači da pristup može obuhvatiti i apstraktne pojmove poput pojma *izražajnost*, čije će značenje uvelike ovisiti o iskustvu pojedinca. Pristup značenju u kognitivnoj je lingvistici utemeljen na enciklopedijskom znanju ili znanju o svijetu.

¹⁴ Langacker, Ronald Wayne 1987. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 1: *Theoretical Prerequisites*, Stanford, California: Stanford University Press.

Langacker, Ronald Wayne 1991. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 2: *Descriptive Application*, Stanford, California: Stanford University Press.

¹⁵ B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2014: 39): „Kognitivna gramatika zastupa vrlo široko postavljen konceptualni pristup značenju, u okviru kojega se semantičkom jedinicom, odnosno značenjem jezičnoga izraza smatra sama predodžba (...). Takav pristup značenju utemeljen je na enciklopedijskom znanju ili znanju o svijetu”.

Tako i B. Kružić, M. Lovrić i T. Maksimović (2010: 12) navode kako „gramatika pruža govorniku na raspolaganje različite strukture koje mu omogućuju da u konkretnom uporabnom kontekstu izrazi svoje viđenje situacije (npr. izbor između pasiva i aktiva ovisi o tome želi li se konceptualno istaknuti trpitelj ili vršitelj radnje)”. Kako je iz naslova našega rada razvidno, u tom će se smislu razmatrati konstrukcije s glagolskim pridjevima trpnim i radnim, pri čemu konstrukcijama pristupamo na temelju definicije N. Fritz (2023), koja ih definira kao „par oblika i značenja koji u određenome kontekstu uporabe predstavlja konvencionaliziranu cjelinu”. To znači da ćemo sagledati sintaktičko-semantički status glagolskoga pridjeva s obzirom na (su)rečenični kontekst. Pri tome služiti ćemo se i pojmom rezultativnosti, tj. „prouzročenom stanju u kojem se koji entitet nalazi nakon na njemu provedene radnje” (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 242), v. više u 4.2. i 4.3. Kako ćemo se pri značenjskome određenju konstrukcija u pojedinim primjerima služiti terminom kategorijalnoga značenja identifikacije ili atribucije, istaknuli bismo da se pod značenjem identifikacije podrazumijeva „izricanje jednoznačnosti kojega referenta”, a pod atribucijom „izricanje svojstava ili obilježja kojega referenta” (Vasilj-Žagmešter-Nazalević Čučević 2022: 39), uz napomenu da je upravo potonje značenje ono koje se izražava glagolskim pridjevima u službi predikatne dopune, predikatnoga proširka i atributa ili modifikatora.

4.2. Sintaktičko-semantički opis konstrukcija s glagolskim pridjevima na temelju *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika. Knjige druge. Sintakse jednostavne rečenice* (2017)

B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2017: 35) razmatraju status glagolskih pridjeva u okviru predikatnoga ustroja, povezujući ih s identifikacijom rečeničnoga subjekta kao vršitelja ili trpitelja u okviru još neodređenoga glagolskoga procesa unutar iskaza. Primjerice, rečeničnom subjektu poistovjećenom s govornikom očekivano bi pripadala uloga vršitelja, a onome poistovjećenom sa sugovornikom uloga trpitelja (*ibid.*). Glagolski pridjev radni i trpni imaju funkciju profiliranja njegove aktivne ili trpne uloge u glagolskome procesu (*ibid.*).

Stoga sami sufiksi njihovih osnova [-l/-n-] smještaju lik prvoga plana ili u izvornu domenu lanca radnje, kad je u pitanju sufiks osnove glagolskoga pridjeva radnoga, ili u njezinu ciljnu domenu, kada je riječ o sufiksu osnove glagolskoga pridjeva trpnoga.

Navedeno se može objasniti jednostavnim primjerima rečenica:

(1) *Ana je radila u trgovini.*

(2) *Ana je pobijeđena na natjecanju.*

U rečenici (1) riječ o glagolskom pridjevu radnom smještenom u izvornoj domeni lanca radnje, budući da je subjekt *Ana* na značenjskome planu agens, odnosno vršitelj radnje. U (2) *netko* je *pobijedio Anu*, dakle *Ana trpi poraz* i zauzima ulogu pacijensa, trpitelja u ciljnoj domeni lanca radnje, što se izriče glagolskim pridjevom trpnim.

Konstrukcije s glagolskim pridjevom u rečenicama tipa (3)–(4) B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2017: 91) tumače kao konstrukcije u službi imenskoga predikatnoga proširka, a cilj im je „sustavno opisati i jednoznačno razgraničiti tipove semantičkih polova¹⁶ koji se u hrvatskom jeziku uspostavljaju unutar” tog rečeničnog člana.¹⁷ Za ovu temu relevantan imenski predikatni proširak ima znatno drukčiju konceptualnu strukturu od glagolskoga, ali su odnosi kodirani njime u svojim bitnim sastavnicama analogni onima koje autori opisuju u kontekstu glagolskoga (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 93):

Sekundarni predikati glagolskom procesu ostvarenom primarnim predikatom dodaju kakvu novu dimenziju, kontekstualiziraju ga, odnosno elaboriraju, s obzirom na neki popratni aspekt glagolske radnje, ali ne dopunjuju njegovo temeljno značenje niti ga na bilo koji način strukturno mijenjaju.

Polazišni primjeri autora su sljedeći:

(3) *Ivan se gladan trudio završiti s poslom prije mraka.*

(4) *Marko je iznemogao istrčao posljednjih dvjesto metara utrke.*

Budući da u (3) nije riječ o glagolskome pridjevu u službi predikatnoga proširka, jasno je da ga možemo zamijeniti glagolskim pridjevom, npr. *izmoren, utučen, frustriran, izluđen* – *Ivan se izmoren trudio završiti s poslom prije mraka*. U primjeru (4) u službi je predikatnoga proširka glagolski pridjev radni. O semantičkim osobitostima imenskoga predikatnoga proširka B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2017: 96) navode da sintaktička kondenzacija dvaju predikatnih ustrojstava može uključivati i trpitelje glagolske radnje, pa je u prvom primjeru *Ivan*

¹⁶ Autori (2014: 39) opisuju semantički pol u okviru gramatičkoga kodiranja: „...to znači da je svako uspješno gramatičko kodiranje omogućeno nužnom količinom preklapanja između konceptualiziranoga sadržaja u konkretnom uporabnom kontekstu i konvencionalnoga koncepta koji predstavlja semantički pol gramatičke jedinice kao i nužnom količinom preklapanja glasovnoga ostvaraja u konkretnom uporabnom kontekstu s konvencionaliziranim fonološkim polom iste jedinice”.

¹⁷ Autori (*ibid.*) navode i alternativni naziv za predikatni proširak – sekundarni predikat.

gladan/izmoren, odnosno *trpi glad/umor*, a u drugom Marko *trpi iznemoglost*. Međutim na temelju obaju primjera razvidno je da su trpitelji ujedno i vršitelji, jer *se Ivan trudi završiti s poslom (radio je)*, a *Marko je istrčao posljednjih dvjesto metara utrke*. Također u tim se primjerima „sintaktička kondenzacija temelji na fizičkoj istovjetnosti trajektora u okviru dvaju konceptualno neovisnih vremenskorelacijskih entiteta (npr. *Ivan je gladan/izmoren*, ali i *Ivan radi*, tj. *na poslu je*)¹⁸, koji se u skladu s tom neovisnošću mogu realizirati i kao zasebna predikatna ustrojstva”:

(3a) *Ivan je bio izmoren. Trudio se završiti s poslom prije mraka.*

(4a) *Marko je bio iznemogao. Istrčao je posljednjih dvjesto metara utrke.*

Na temelju navedenih primjera razvidno je ono što ističu B. Belaj i G. Tanackovića Faletar (2017: 97) – „pridjevi i imenice u funkciji predikatnoga proširka impliciraju mogućnost realizacije zasebnih predikatnih ustrojstava u kojima sami imaju funkciju imenskoga dijela predikata”.

Autori (*ibid.*: 98) govore i o integraciji semantičkih polova dvaju načelno neovisnih predikatnih ustrojstava koja je nešto drugačije naravi u primjerima (5)–(6):

(5) *Psa su pred jutro pronašli promrzla.*

(6) *Upravitelja su nakon sastanka izmorena dočekali radnici,*

s time da se i ta veza predikata i njegova proširka može semantički dezintegrirati:

(5a) *Psa su pronašli pred jutro. Bio je promrzao.*

(6b) *Upravitelja su nakon sastanka dočekali radnici. Bio je izmoren.*

Iz te je preoblike razvidno da „nositelji svojstava označenih imenskim riječima nisu rečenični subjekti, nego objekti, odnosno orijentiri na razini glagolskih semantičkih polova kodiranih u okviru glavnoga predikatnoga ustrojstva” (*ibid.*).

Autori dodaju i primjere proširenih predikatnih ustrojstava s indirektnim objektom (*op. cit.*: 99):

(7) *Obećavali su mu preplašenu slobodu ako sve prizna.*

¹⁸ Komentar je naš.

(8) *Govorili su mu iznemoglu da izdrži još malo.*

Na temelju rečenoga o glagolskim i imenskim predikatnim prošircima, možemo zaključiti da, dok su glagolski predikatni proširci „svojem značenjem primarno povezani s nekim od elemenata argumentne strukture glagola u funkciji primarnoga predikata” (*ibid.*: 93), imenski sekundarni predikati značenjem su povezani i s glagolom u službi primarnoga predikata i s imenicom u službi rečeničnoga subjekta ili objekta. To ćemo nadopuniti postavkom D. Vasilja, A. Žagmešter i I. Nazalević Čučević (2022: 47) da se i tim članom rečeničnoga ustroja, kao i imenskim predikatom, atributom i apozicijom, izriče kategorijalno značenje identifikacije i(li) atribucije, odnosno značenje svojstva vršitelja radnje ili predmeta zahvaćena radnjom, tj. uzmemo li u obzir i napomenu B. Belaja i G. Tanackovića Faletara o predikatnim prošircima u rečenicama s neizravnim objektom – značenje svojstva predmeta u vezi s kojim se radnja vrši.

Sljedeće potpoglavlje bit će posvećeno tumačenju konstrukcija s glagolskim pridjevima kao predikatima zavisnih surečenica i kriterijama na temelju kojih ih treba lučiti od službe predikatnoga proširka. I za njega su zaslužni B. Belaj i G. Tanacković Faletar, obuhvativši ga pristupom složenoj rečenici u okviru treće, ujedno posljednje, *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* (2020). Pri tome je bitan naziv ciljna domena, koji ćemo objasniti u 4.3.

4.3. Sintaktičko-semantički opis konstrukcija s glagolskim pridjevima na temelju *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika. Knjige treće. Sintakse složene rečenice* (2020)

Kao što napomenuto, u ovome poglavlju usmjerit ćemo se na pregled tumačenja konstrukcija s glagolskim pridjevima kao predikata zavisnih klauza na temelju analize nefinitnih klauza s infinitivom, glagolskim prilogom i glagolskim pridjevom B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2020). Riječ je o novu pristupu jer su se do 2020. takve konstrukcije analizirale parcijalno, pri čemu se impliciralo da bi moglo biti riječi o zasebnim surečenicama, ali se kao takve nikada nisu jasno određivale. O tome smo iscrpnije govorili u trećemu poglavlju ovoga rada. Autori koji su se najviše približili pojmu klauze ili surečenice jesu J. Florschütz (1916), R. Katičić (2002) i V. Karabalić (2003). J. Florschütz glagolske priloge u službi predikata zavisnih surečenica spominje kao mogućnost, dok R. Katičić govori o preoblikovanom predikatu koji „ne pokazuje više gramatička svojstva predikata”, ali se ipak prepoznaje. V. Karabalić poziva se na R. Katičića pri definiranju „eliptičnih zavisnih rečenica”. B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020) prvi definiraju participske klauze kao takve, opisuju ih sustavno, polazeći od kriterija na

temelju kojih ih valja lučiti od predikatnih proširaka i(li) atributa. Glagolski pridjevi time su dobili status oblika kojim je moguće izreći predikaciju, koja im je inherentna, jer je riječ o „hibridnim” oblicima koji u sebi nose glagolska obilježja. Njihov sintaktičko-semantički status u okviru spomenute kognitivne gramatike sustavno je analiziran na temelju primjera podvrgnutih provjeri kriterija, o kojima će biti više riječi u nastavku poglavlja.

Participske klauze, odnosno klauze s glagolskim pridjevima trpnim i radnim, jedan su dakle od triju tipova nefinitnih klauza u hrvatskome jeziku, uz infinitivne, npr. *Vidjeli smo vas pjevati na toj proslavi, Naređeno vam je pucati u neprijatelja, Svratili smo vas pozdraviti*, i klauze s glagolskim priložima sadašnjim i prošlim, npr. *Razmislivši o svemu što mu se dogodilo u proteklih nekoliko dana, izašao je i krenuo na posao riješiti taj problem, Razmišljajući o svemu što mu se događalo u proteklih nekoliko dana, izašao je i krenuo na posao riješiti taj problem, Natovarivši kamion robom, uputio se autocestom prema Zagrebu, Provodeći godišnji odmor u vikendici na moru, obavio je sve poslove koje preko godine nije stigao, Povukao se iz rasprave shvativši da je pogriješio* (Belaj i Tanacković Faletar 2020). Surečenice s glagolskim pridjevima smatraju se najrubnijim nefinitnim surečenicama jer sadrže informaciju o broju, a preko svoga rezultativnoga značenja implicitno i o vremenu u smislu prijevremenosti u odnosu na radnju izrečenu glavnom klauzom (*ibid.*: 398). Njihovu rubnost uvjetuje i veza s pridjevima, koji kao nevremenske relacije doprinose deprocesoizaciji radnje¹⁹ (*ibid.*). Pripadaju subordiniranim, odnosno zavisnosloženim strukturama, što rezultira sintaktičko-semantičkom neravnopravnošću, odnosno time da je jedna klauza ovisna o drugoj.²⁰

¹⁹ Autori (2014: 108–109) objašnjavaju profiliranje završne faze radnje glagolskim pridjevom trpnim: „U kategoriji nevremenskih relacijskih predikacija kao granična kategorija zanimljiv je glagolski pridjev trpni, koji spominje i Langacker (1987a: 221). Kao i kod odglagolnih imenica proces ima vrlo važnu ulogu i u konceptualizaciji scenarija koji se aktiviraju upotrebom glagolskoga pridjeva trpnog, i to bez obzira na to radi li se o njegovoj pridjevnoj (npr. *razbijena čaša*) ili predikatnoj (*Čaša je razbijena*) ulozi. I u jednom i u drugom slučaju, baš kao i kod odglagolnih imenica, proces služi kao konceptualna baza. On dakle nije profiliran, ali je interpretacija značenja o njemu ovisna jer profilirano završno stanje (deblje otisnuta završna relacija) proizlazi iz događajnih etapa koje su mu prethodile i o kojima postoji svijest”.

²⁰ Za subordinaciju autori *Kognitivne gramatike* navode: „Subordinacija je, uz koordinaciju, temeljni tip složenorečeničnih odnosa određen time da se klauze u složenu rečenicu sklapaju uvrštavanjem (...) Koordinacija je drugi temeljni tip složenorečeničnih odnosa koji se rečeničnim povezivanjem uspostavljaju između dvije ili više klauza (surečenica), pri čemu je vezno sredstvo – konjunktork – slobodan član, tj. nije sastavni dio nijedne klauze, a klauze su u sintaktičko-semantičkome smislu ravnopravne i neovisne jedna o drugoj (npr. *Ivan šeta i pjevuši*)” (*ibid.*: 15).

Kriteriji kojima autori glagolske pridjeve u službi predikata zavisne surečenice luče od službe predikatnoga proširka i atributa ili modifikatora jesu:

a) konstrukcije s glagolskim pridjevom trpnim u službi predikata zavisne surečenice

- konstrukcijama s glagolskim pridjevom trpnim izražava se značenje prijevremenosti povezano s uzročnim značenjem (*ibid.*: 399);

- radnje izrečene glagolskim pridjevom u službi predikata zavisne surečenice i ličnim glagolskim oblikom u službi predikata glavne surečenice jasno su razlučive;

- konstrukcijama s glagolskim pridjevom trpnim može se izraziti vremensko-uvjetno značenje (*ibid.*);

- konstrukcijama s glagolskim pridjevom trpnim može se izraziti namjerno značenje (*ibid.*: 400);

b) konstrukcije s glagolskim pridjevom radnim u službi predikata zavisne surečenice

- konstrukcijama s glagolskim pridjevom radnim izražava se značenje prijevremenosti povezano s uzročnim značenjem (*ibid.*)

- konstrukcijama s glagolskim pridjevom radnim može se izraziti vremensko-uvjetno značenje (*ibid.*).

U nastavku ćemo iscrpnije uputiti na predmetne kriterije, navodeći primjere iz predmetne gramatike.

Nefinitne klauze s glagolskim pridjevom trpnim određuju se kao češći tip participskih klauza (*ibid.*: 398–399), usp. (7–10):²¹

(9) *Iznenadena njegovom reakcijom, gosti nisu znali što da kažu.*

(10) *Osupnuta njegovim riječima, Ivana se ljutito okrenula i otišla.*

(11) *Nadahnut njezinim predavanjem, Petar se zadovoljno uputio kući.*

(12) *Uplašeni onime što bi moglo uslijediti radnici su napustili sastanak,*

²¹ Navedeno se može povezati s primjerima u ostalim hrvatskim gramatikama koje su češće sadržavale primjere s glagolskim pridjevom trpnim, dok se poraba glagolskoga pridjeva radnoga rjeđe oprimjeravala (v. pregledno poglavlje 3).

Na temelju primjera (7–10) utvrđuje se da glagolski pridjev trpni u njima ima službu predikata subordinirane klauze jer ima značenje prijevremenosti povezano s kojim od uzročnih značenja, što doprinosi jasnom razgraničenju dviju radnja – posljedice kodirane glavnom i uzroka kodiranoga subordiniranom klauzom. To se ilustrira pasivnom parafrazom u obliku finitne, tj. lične uzročne surečenice, v. (9a)–(12a) (Belaj i Tanacković Faletar 2020: 399):

(9a) *Nismo znali što da kažemo jer smo bili iznenađeni njegovom reakcijom.*

(10a) *Ljutito se okrenula i otišla jer je bila osupnuta njegovim riječima.*

(11a) *Zadovoljno se uputio kući jer je bio nadahnut njezinim predavanjem.*

(12a) *Napustili su sastanak jer su bili uplašeni onime što bi moglo uslijediti.*

Konstrukcije s glagolskim pridjevom trpnim mogu biti i u službi predikata adverbijalnih nefinitnih klauza s vremensko-uvjetnim značenjem, v. (13):

(13) *Ohlađeno na odgovarajućoj temperaturi, vino je najbolje piti.*

Vremensko-uvjetno značenje konstrukcije s glagolskim pridjevom u (13) razvidno je iz parafraze u (13a):

(13a) *Kada / Ako / U slučaju da je ohlađeno na odgovarajućoj temperaturi, vino je najbolje piti.*

B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020: 400) navode primjere u kojima glagolski pridjev dolazi u službi atributa ili modifikatora (13b), odnosno predikatnoga proširka (13c):

(13b) *Vino ohlađeno na odgovarajućoj temperaturi najbolje je piti.*

(13c) *Čekalo nas je i vino na stolu ohlađeno na odgovarajućoj temperaturi.*

Nefinitnom surečenicom s glagolskim pridjevom trpnim može se kodirati i značenje namjere, usmjerene na govorni čin, a ne na ciljni koncept sadržaja glavne klauze (*ibid.*):

(14) *Usput (budi) rečeno, nismo ni slušali što je govorio.*

Da je riječ o namjeri usmjerenoj na govorni čin, razvidno je na temelju preoblika:

(14a) *Da ti usput kažem, nismo ni slušali što je govorio.*

(14b) **Kažem ti da nismo ni slušali što je govorio s namjerom da to bude usput.*

Nefinitne klauze s glagolskim pridjevom radnim većinom dijele obilježja s onima s glagolskim pridjevom trpnim, jer je i njima imanentno rezultativno značenje te je riječ o prijevremenosti povezanoj s uzročnim značenjem (*ibid.*):

(15) *Onemoćao i malaksao, Marko nije više mogao dalje, pa je bio prisiljen odustati od uspona.*

To je vidljivo i iz preoblake ličnim glagolskim oblikom u službi predikata zavisne klauze (15a):

(15a) *Marko više nije mogao dalje, pa je bio prisiljen odustati od uspona jer je onemoćao i malaksao.*

Glagolski pridjev radni kao i trpni može biti u službi predikata nefinitne klauze vremensko-uvjetnoga značenja (*ibid.*), v. (16):

(16) *Ustajala, voda može biti leglo različitih bakterija,*

što je jasno i iz preoblake (16a):

(16a) *Kad / Ako / U slučaju da je ustajala, voda može biti leglo različitih bakterija.*

Uzročne i vremensko-uvjetne nefinitne konstrukcije supostavit ćemo primjerima B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (*ibid.*), u kojima je riječ o pridjevu u službi atributa ili modifikatora (16b) i predikatnoga proširka (16c):

(16b) *Ustajala voda može biti leglo različitih bakterija.*

(16c) *Kada smo stigli, vidjeli smo vodu koju smo ostavili već ustajalu.*

Kako bismo provjerili vrijedi li rečeno u okviru pregleda sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim pridjevom B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2020) i za primjere konstrukcija pod (3) i (4), koje su određene kao predikatni proširci u gramatici jednostavne rečenice (2017), promotrit ćemo ih u nastavku:

(17) *Ivan se izmoren trudio završiti s poslom prije mraka.*

(18) *Marko je iznemogao istrčao posljednjih dvjesto metara utrke.*

Na temelju rečenoga mogli bismo zaključiti da bi se glagolski pridjev u (17) mogao tumačiti kao predikat zavisne surečenice uzročnoga značenja, što je razvidno iz parafraze (17a):

(17a) *Ivan se trudio završiti s poslom prije mraka jer je bio izmoren.*

Glagolski pridjev radni u (18) ne možemo preoblikovati ni uzročnom, ni vremensko-uvjetnom surečenicom, usp. (18a),

(18a) *Marko je istrčao posljednjih dvjesto metara utrke jer je bio iznemogao / dok/kad/ako je bio iznemogao.

ali se da zaključiti da se njime kontekstualizira, tj. elaborira glagolski proces s obzirom na neki popratni aspekt glagolske radnje, što znači da je riječ o proširačkoj službi glagolskoga pridjeva, kako se i navodi u B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2017).

Budući da je uzročno značenje kriterij prema kojemu se određuju obje vrste participskih klauza, donosimo objašnjenje uzročnosti Belaja i Tanacković Faletara (2017: 242) povezano s kategorijama vršitelja, izvorne i ciljne domene te rezultativnosti:

Međutim nije li svaki pokretač radnje, bio on živ ili neživ, svojevrstan uzrok njezina provođenja i njezina rezultata? Nije li tako primjerice i *Ivan* u konstrukciji *Ivan je razbio prozor* onaj koji je svojom aktivnošću uzrokovao razbijanje prozora? Odgovor je bez sumnje pozitivan jer se predikati takvih konstrukcija mogu dekomponirati shematičnim perifraznim glagolom *prouzrokovati* i odglagolnom imenicom, čime se nedvosmisleno potvrđuje veza agensa s uzročnim značenjem (usp. *Ivan je razbio prozor* > *Ivan je svojom aktivnošću prouzrokovao razbijanje prozora*). To vrijedi za sve slučajeve u kojima je riječ o manipulaciji među entitetima, bilo konkretnoj bilo apstraktnoj, u lancu radnje jer svaka aktivnost entiteta u izvornoj domeni usmjerena prema entitetu u ciljnoj domeni za posljedicu ima nekakvu rezultativnost, tj. prouzročeno stanje u kojem se taj entitet nalazi nakon na njemu provedene radnje. To je prouzročeno stanje ponekad vidljivije, kao u slučaju s glagolom *razbiti*, pa je riječ o prototipnijem uzročnom lancu, a ponekad je manje vidljivo ili nije uopće kao u primjerima tipa *Knjiga je pročitana od studenata*. No to ne znači da se kod apstraktnijih vidova radnji ne može govoriti o rezultativnom stanju, vrlo često i metaforičkom, kao posljedici djelovanja uzročnika (usp. *Knjiga je pročitana od studenata* > *Studenti su svojom aktivnošću čitanja prouzročili da knjiga iz stanja nepročitivosti dođe u stanje pročitivosti*).

5. Metodologija, ciljevi istraživanja i izbor jezične građe

U ovome radu metodologijom kognitivne gramatike i gramatike zavisnosti analizirat će se sintaktičko-semantički status konstrukcija s glagolskim pridjevima – radnim i trpnim.²² Pritom se neće baviti službom glagolskih pridjeva da sudjeluju u tvorbi složenih glagolskih oblika, npr. *Ivan je sazrio, Veseli i zdravi bili!*, nego će se analizirati u kojoj sintaktičkoj službi mogu dolaziti. Bez obzira na to što je temom rada uže zadano ispitati kriterije razlikovanja pridjeva u službi predikatnoga proširka, atributa i klauze na temelju kriterija B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2020), na pridjev u službi predikatne dopune kopulativnoga ili semikopulativnoga predikata također ćemo se osvrnuti. Nakon što smo uputili na pregled bavljenja glagolskim pridjevom u kroatističkoj jezikoslovnoj literaturi, posebice gramatikama, na temelju primjera iz korpusa kvalitativno ćemo analizirati sintaktičko-semantički status glagolskoga pridjeva, odnosno konstrukcija s tim neličnim oblikom. Korpus će činiti primjeri iz *Hrvatskoga mrežnoga korpusa – hrWaC-a*. Radi jasnoće neki će biti skraćeni, ali ne i lektorirani.

Dakle uz pregled pristupa glagolskome pridjevu radnome i trpnome u hrvatskim gramatikama (i monografijama te zasebnim radovima) ciljevi su ovoga rada i razmatranje kriterija B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2020) na temelju kojih glagolski pridjev tumače u službi nefinitne klauze te određivanje sintaktičko-semantičkoga statusa glagolskoga pridjeva radnoga i trpnoga u primjerima preuzetima iz korpusa *hrWaC*.

U obzir ćemo uzeti i postavke I. Zovko Dinković i I. Nazalević Čučević (2023), koje su nastale kao osvrt na predmetne kriterije. One se tiču položaja glagolskoga pridjeva u rečenici – mijenja li se položajem glagolskoga pridjeva u rečenici njegov sintaktičko-semantički status, odnosno izražava li se glagolskim pridjevom na početku rečenice predikat zavisne klauze, a na kraju rečenice imenski predikatni proširak te unosi li kakva ograničenja u njegovo određenje predikatnim proširkom ili atributom pridjevski vid.

Na temelju svega rečenoga u analizi polazimo od sljedećih hipoteza:

- u primjerima iz korpusa prevladavat će konstrukcije u kojima odabrani pridjevi imaju atributnu i proširačku službu;

²² U *Uvodu* smo objasnili zašto smo se odlučili govoriti o sintaktičko-semantičkoj analizi konstrukcija s glagolskim pridjevima, a ne o sintaktičko-semantičkoj analizi konstrukcija s pridjevima nastalima konverzijom glagolskih pridjeva.

- određeni pridjev uz imenicu u službi subjekta bit će pokazatelj atributne ili modifikatorske službe, neodređeni proširake;
- u konstrukcijama u kojima se glagolskim pridjevom upućuje istovremeno na radnju i njezina vršitelja ostvaruje se proširaka služba pridjeva;
- na temelju konceptualne odvojivosti radnja iskazanih glagolskim pridjevom i ličnim glagolskim oblikom u službi predikata glavne surečenice, odnosno prijevremenosti i s time povezanoga uzročnoga značenja sadržaja iskazana pridjevom uputit će se na službu predikata zavisne nefinitne surečenice;
- položaj glagolskoga pridjeva radnoga ne treba biti ograničenje da se pridjev tumači u službi predikata zavisne surečenice ili predikatnoga proširka.

Hrvatski mrežni korpus (hrWaC) pretraživao se tako da se prethodno na temelju osjećaja izvornoga govornika hrvatskoga jezika odabralo šest glagolskih pridjeva trpnih i šest glagolskih pridjeva radnih. Pod osjećajem izvornoga govornika misli se ponajprije na očekivanje čestotnosti, odnosno frekventnosti odabranih pridjeva u svakodnevnome govoru, odnosno u dijelu predmetnoga korpusa koji se odnosi na tekstove koji pripadaju razgovornome stilu hrvatskoga standardnoga jezika. Primjeri odabranih pridjeva izdvojeni su iz konteksta te se analizirao njihov sintaktičko-semantički status.

Od glagolskih pridjeva sljedeći su odabrani za analizu: *utučen, osupnut, uzbuđen, smrknut, prestravljen* te *uvrijeđen*. Od glagolskih pridjeva radnih odabrani su: *oronuo, onemoćao, malaksao, izgladnio, promrzao* te *iznemogao*.²³

Rečenice s predmetnim pridjevima birane su kao primjeri konstrukcija u okviru kojih se može sagledati određeni sintaktičko-semantički status pridjeva. U pojedinim slučajevima razmatrala se utemeljenost argumentacije samo jednoga značenja i službe. Primijetit će se da se ne pojavljuju svi pridjevi u svakoj sintaktičkoj službi.

U nastavku ćemo razmotriti glagolski pridjev u službi: predikatne dopune imenskoga predikata, kopulativnoga ili semikopulativnoga, predikatnoga proširka, atributa ili modifikatora te nefinitne surečenice.

²³ Glagolski pridjevi ovdje se donose u kanonskome obliku.

6. Rasprava

U nastavku rada upotreba će se odabranih glagolskih pridjeva analizirati na temelju primjera iz korpusa *hrWac* i postavki *Gramatike* B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2020). Najprije će se razmotriti sintaktičko-semantički status odabranih glagolskih pridjeva trpnih u okviru predikatne dopune, predikatnoga proširka, atributa ili modifikatora te predikata zavisne surečenice. Potom će se u okviru istih sintaktičkih služba i hipotakse analizirati sintaktičko-semantički status odabranih glagolskih pridjeva radnih.

6.1. Sintaktičko-semantička analiza konstrukcija s glagolskim pridjevom trpnim

U nastavku Rasprave analizirat ćemo mogućnost izražavanja predmetnih rečeničnih služba i vrste subordinacijskih klauza svim pridjevima – *utučen*, *osupnut*, *uzbuđen*, *smrknut*, *prestravljen* i *uvrijeđen*. Započet ćemo službom predikatne dopune, a završiti finitnom surečenicom s glagolskim pridjevom.

6.1.1. Glagolski pridjevi trpni *utučen*, *osupnut*, *uzbuđen*, *smrknut*, *prestravljen* i *uvrijeđen* u službi predikatne dopune

Utučen

- (19) *Nema sumnje da je cjelokupna krvava tragedija Jugoslavije od 1941. do 1943. morala utjecati na Teslu i da je zbog toga bio utučen.*
- (20) *Dinko je razočaran i utučen, jer ga Jakov nakon toga planira ostaviti samog u Safiju.*
- (21) *Osobno slušala sam prije par godina Latinicu i ostala sam šokirana, iznervirana, jadna, utučena, bijesna, ma potpuno skršena...*

U (19) i (20) glagolski pridjev *utučen* u službi je imenske predikatne dopune kopulativnoga predikata, usp. *Tesla je bio utučen* i *Dinko je utučen*. Glagolskim pridjevom trpnim *utučen* izriče se identifikacija ili atribucija nositelja identifikacije ili atribucije, što je značenjska interpretacija rečeničnoga subjekta predmetnih rečenica (usp. Nazalević Čučević 2020: 206). Na temelju (20) razvidno je da se značenje identifikacije i atribucije izražava i drugim glagolskim pridjevima, npr. *razočaran*, sročnima sa subjektom u rodu, broju i padežu. *Utučenost* je svojstvo (*biti utučen*) kojim se atribuiraju njegovi nositelji, tj. subjekti, u (19) i

(20). O istome je značenju riječ i u rečenici (21), s tom razlikom da je glagolski pridjev predikatna dopuna neprijelaznome semikopulativnome glagolu *ostati*, kojim se izriče pripisivanje kakva sadržaja subjektu, a obavijest o sadržaju koji mu se pripisuje prenosi se predikatnim imenom u nominativu (usp. Nazalević Čučević 2020: 210, Silić i Pranjković 2007: 291) – ***Ostala sam utučena***. Razvidno je da se značenje atribucije ili identifikacije u toj rečenici izražava i drugim glagolskim pridjevima trpnima – *šokirana, iznervirana, skršena* – ali i drugim „pravim” pridjevima – *jadna, bijesna*. Glagolski pridjev *utučen* kao dopunu prijelaznome semikopulativnome predikatu mogli bismo ilustrirati primjerom ***Pretvorio se u utučenog školarca koji teško uči i nerado odlazi u školu***, gdje umjesto u neodređenome pridjevskome vidu (*pretvoriti se u utučena školarca*) dolazi u određenome, što je i osobitost razgovornoga stila hrvatskoga standardnoga jezika.

Osupnut

- (22) *Prije nekoliko godina imao sam sreću pogledati na filmskom platnu češki film „Godina đavola” i ostao osupnut zbog nekoliko razloga.*
- (23) *Očito ovdje hrpa ne razumije njen način zajebancije pa se nalazi uvrijeđena i osupnuta.*
- (24) ***Ostao sam preneražen. Šokiran. Zapanjen. Osupnut. Zblenut.***
- (25) *I stvarno, moja se zla slutnja ostvarila u tolikoj mjeri i tako brzo da sam bio pomalo osupnut.*

U svim primjerima rečenica, izuzev (25), gdje je *osupnut* predikatna dopuna kopulativnoga predikata, glagolski pridjev trpni *osupnut* dopuna je neprijelaznim semikopulativnim glagolima *ostati* i *nalaziti se*, što znači da se značenje identifikacije ili atribucije odnosi na nositelja identifikacije ili atribucije, tj. rečenični subjekt. U (24) također govorimo o pridjevu *osupnut* kao predikatnoj dopuni semikopulativnoga predikata, uzimajući u obzir da je elidiran glagolski dio predikata ((*Ostao sam*) *osupnut*). U (23) glagol *nalaziti se* dolazi u značenju 'smatrati se', tj. ima značenje glagola kojim se iskazuje značenje svojstva uz imensku dopunu kao leksički dio predikata. Iz primjera (23) i (24) razvidno je izražavanje istoga značenja i službe i drugim glagolskim pridjevima trpnima, npr. *uvrijeđena, šokiran, preneražen*, odnosno „pravim” pridjevima, npr. *zblenut*.

Uzbuđen

- (26) *U početku me još uvijek odijelo malo sputava, **budem uzbuđen** zbog gužve, ne mogu se koncentrirati na disanje.*
- (27) *Sam gospodin Keffus kaže da **je** jako sretan i pomalo **uzbuđen** što će se susresti sa Hrvatskim pčelarima.*

U primjerima (26) i (27) glagolski pridjev *uzbuđen* predikatna je dopuna u okviru kopalativnoga predikata te se njime na značenjskoj razini, kao i u prethodno analiziranim primjerima, izražava značenje identifikacije i atribucije. Glagolski pridjev trpni *uzbuđen* rjeđe se u korpusu pojavljuje kao predikatna dopuna semikopalativnim glagolima, posebice prijelaznima. Naknadnim uvidom u korpus izdvojili smo sljedeće primjere – *Može li on ostati uzbuđen i nakon što se zadovoljio, Ash postane uzbuđen i počne ih tražiti, Koliko god bio naviknut, opet izgleda uzbuđen, Svijet se ne čini uzbuđenim zbog toga, Adrenalin vas čini uzbuđenim*. Potonja je rečenica primjer glagolskoga pridjeva *uzbuđen (uzbuđenim)* u službi predikatne dopune prijelaznome semikopalativnome predikatu.

Smrknut

- (28) *Sjećam se da **je** otac **bio smrknut**.*

Na temelju primjera iz korpusa razvidno je da glagolski pridjev trpni *smrknut* češće dolazi u proširačkoj ili atributnoj (modifikatorskoj) službi nego u službi predikatne dopune. Kada dolazi u toj službi, najčešće je riječ o tome da čini leksički dio kopalativnoga predikata, kao u (28). U nastavku navodimo primjere rečenica u kojima je dopuna semikopalativnim glagolima – *Dinamov strateg Josip Kuže **je ostao smrknut**, Batorić sveudilj **ostao smrknut**, a mene se događaj dojmio veoma neugodno*. Ujedno je riječ o tome da taj pridjev u predmetnome korpusu nalazimo samo kao dopunu semikopalativnome glagolu *ostati*, i to u dvama navedenim primjerima rečenica.

Prestravljen

- (29) *Oboje **smo bili prestravljeni** i silno ožalošćeni Brunovom smrću.*
- (30) *Nitko nije bio za suradnju jer **su** ovdašnji Romi **prestravljeni** da ih ne zadesi ista sudbina.*

Kao i u slučaju glagolskih pridjeva trpnih *smrknut* i *uzbuđen*, pridjev *prestravljen* kao predikatna dopuna češći je u okviru kopulativnih, npr. (29) i (30), nego semikopulativnih predikata, što možemo potkrijepiti rijetkim primjerima preuzetima u kasnijoj fazi pisanja ovoga rada, npr. *Rekao je kako se nije pripremao, no da je ostao prestravljen kad je vidio kako oko njega ljudi lete za sirom.*

Uvrijeđen

- (31) *Sad smo već pomalo uvrijeđeni i ljubomorni što toliko voli boraviti u vrtiću.*
- (32) *Građani su razočarani i uvrijeđeni načinom na koji se trenutna vladajuća i oporbena struktura odnose prema njihovim egzistencijalnim problemima.*
- (33) *UN je svjestan da su neki ljudi uvrijeđeni pjesmom.*

I glagolski pridjev trpni *uvrijeđen* češće dolazi u službi predikatne dopune kopulativnoga predikata i kojoj drugoj rečeničnoj službi nego u službi imenskoga dijela semikopulativnoga predikata tipa *Mac je izgledao uvrijeđen pa Crveni stade u njegovu obranu.*

6.1.2. Glagolski pridjevi trpni *utučen, osupnut, uzbuđen, smrknut, prestravljen* i *uvrijeđen* u službi imenskoga predikatnoga proširka

Utučeni

- (34) *Vratili smo se utučeni.*

Predikatni proširak *utučeni* u rečenicu je uveden na temelju predikata *vratili smo se*. Ishodišne su rečenice navedene u (34a):

- (34a) *Vratili smo se. Bili smo utučeni.*

Na temelju druge rečenice vidimo da glagolski pridjev može tvoriti zasebnu predikaciju te da uvrštavanjem uz predikaciju kao predikatnoga proširka nastavlja izražavati značenje identifikacije ili atribucije, odnoseći se na rečenični subjekt te istovremeno upućuje na radnju, tj. rečenični subjekt, usp. *Kakvi smo se vratili?* Dakle može se govoriti o popratnome aspektu glagolske radnje i ukazivanju na svojstvo agensa, tj. subjekta, što je značenjska interpretacija predikatnoga proširka ili sekundarnoga predikata. Da bismo govorili o *utučeni* u službi nefinitne klauze, morali bismo razmotriti mogućnost preobliske uzročnom rečenicom:

- (34b) *?Vratili smo se jer smo bili utučeni.*

Uzimajući u obzir da utučenost može biti opravdan razlog radnje vraćanja, glagolski pridjev u (34) dao bi se tumačiti i u okviru službe predikata nefinitne uzročne surečenice, usp. *Vratili smo se utučeni, pa nismo željeli drugima kvariti zabavu*. Kako iz rečeničnoga konteksta u (34) uzrok razloga nije razvidan, skloniji smo glagolski pridjev u tom primjeru tumačiti kao predikatni proširak.

Osupnut

- (35) *Prilično **osupnuta**, shvatim da nikada do jučer nisam čula da je netko spomenuo taj događaj.*

U (35) glagolski pridjev *osupnuta* u službi je predikatnoga proširka jer se radnje događaju istovremeno (*osupnutost, shvaćanje*), odnosno nemoguće je odrediti radnju koja bi prethodila radnji izrečenoj oblikom *shvatim*. Zbog neispunjavanja kriterija prijevremenosti povezane s nekim od uzročnih značenja, koja doprinosi jasnom razgraničenju dviju radnji, smatramo da u (35) ne može biti riječi o klauzalnoj funkciji predmetnoga glagolskoga pridjeva.

Uzbuđen

- (36) *Starac je sav **uzbuđen** pričao: „Da, ja sam katolik”.*
- (37) *Na kraju se brojnim posjetiteljima s čitavog Brača, a posebice iz rodni mu Pučišća, zahvalio vidno **uzbuđen** Josip Radić.*
- (38) *Potapšao me je prijateljski po ramenu, sagnuo se opet zabrinuto nad svoje tekstove, a ja napustih štampariju **uzbuđena srca**, kao svi početnici koji drhtave ruke kucaju na urednička vrata.*

U primjeru (36) značenje i služba glagolskoga pridjeva trpnoga *osupnut* jednaki su kao u (35). Radnje se događaju istovremeno – *uzbuđen priča*, a rečenica je produkt sljedećih polazišnih rečenica: *Starac je pričao* i *Bio je sav uzbuđen*. Na temelju bilo kojega tipa preoblika ne može se govoriti o pridjevu u službi redikata zavisne surečenice. Kada je riječ o (37), ta se rečenica može izvesti od polazišnih rečenica:

- (37a) *Josip Radić se zahvalio. Bio je vidno uzbuđen.*

Premda glagolski pridjev trpni prethodi subjektu te iskazuje njegovo svojstvo, tj. atribuciju (*Josip Radić – vidno uzbuđen*), atributna služba glagolskoga pridjeva ograničena je pridjevskim

vidom, usp. *uzbuđeni Josip Radić* (v. str. 8). Drugim riječima, gramatička norma hrvatskoga standardnoga jezika nalaže da u službi predikatnoga proširka bude neodređeni pridjevni oblik (v. Silić i Pranjković 2007), stoga ćemo to tumačenje smatrati jednim od polazišnih za lučenje proširačke i atributne (modifikatorske) službe kada se atribucija odnosi na subjekt, što se dovodi u vezu s postavkom o subjektu kao najistaknutijem članu rečeničnoga ustroja – izvanjezični entitet kao sudionik glagolskoga procesa konkurira za funkciju rečeničnoga subjekta, što proizlazi iz njegove određenosti (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 117). Može se pretpostaviti da je govornikova namjera bilo izricanje značenja atribucije atributom, ali upotrebom neodređenoga vida pridjeva ostvaruje se njegova proširačka služba, što se može potkrijepiti i pitanjem – *Kakav je zahvalio? – Zahvalio je vidno izbuđen*, odnosno predikatnim proširivanjem iznesena je dodatna obavijest o vršitelju radnje i radnji.

Smrknut

- (39) *Svijetom je kročio **smrknut** (u čelo su mu se već usjekle duboke bore ljutilice), pod zubima je neprestano osjećao zrnca pijeska.*
- (40) *Primakoh se do očeve žuljevite i hrapave ruke, obuhvatih je te je stadoh cjelivati i kvasiti vrućim suzama... otac ih je oćutio, ali je **smrknut** šutio kano mermer-kamen.*
- (41) *U četvrtak ujutro dolazili su radnici **smrknutih lica**, a neki, bogme i sa suzama u očima u svoju pravnu službu.*
- (42) *Sjedim ispred ulaza u prostorije gdje su svlačionice, izlaze redom: Neretljak, Kreilach, Mance, Benko... svi **smrknuti** i pokisnuti.*

U (41) glagolski pridjev *smrknut* u kontekstu sintagme *smrknuta lica* funkcionira kao atribut, ali u rečeničnome kontekstu ima službu predikatnoga proširka – „donosi dodatnu obavijest o radnji i o njezinim vršiteljima” (Nazalević Čučević 2020: 214), usp. *Kakvi su dolazili?*²⁴ Polazišne su rečenice iz kojih se vidi da je riječ o „dodavanju kakve nove dimenzije, kontekstualizaciji glagolskoga procesa ostvarenoga primarnim predikatom, odnosno elaboriranju, s obzirom na neki popratni aspekt glagolske radnje” (*ibid.*, prema Belaj i Tanacković Faletar 2017: 93):

²⁴ Usp. *Ležala je na plaži otvorenih usta* – primjer predikatnoga proširka u genitivu s obveznim atributom (Silić i Pranjković 2005: 292).

(41a) *U četvrtak ujutro dolazili su radnici u svoju pravnu službu. Bili su smrknutih lica, a neki, bogme i sa suzama u očima.*

U (42) glagolski pridjevi trpni *smrknuti* i *pokisnuti* ponovno služe kao dodatna obavijest o radnji izrečenju primarnim predikatom – *izlaze* – odnosno o njezinim vršiteljima. Polazišne bi rečenice bile:

(42a) *Neretljak, Kreilach, Mance, Benko izlaze. Neretljak, Kreilach, Mance, Benko smrknuti su i pokisnuti.*

Prestravljen

(43) *Leđima okrenuta stijeni, licem prema čudovištu, prestravljena, čekala je smrt.*

Na temelju svega rečenoga u vezi s primjerima (34)–(43) možemo zaključiti da se glagolskim pridjevom trpnim daje informacija o agensu (*ona – prestravljena*) i o radnji (*čekala je smrt prestravljena*), što je razvidno i iz pitanja – *Kakva je čekala smrt?* Dakle riječ je o primjeru proširačke službe glagolskoga pridjeva.

Uvrijeđen

(44) *De Niro je bio posve iznenađen te je uvrijeđen gotovo napustio set.*

(45) *U jesen 1970. godine, Bebek se uvrijeđen vratio u Sarajevo.*

Primarno ćemo funkciju glagolskoga pridjeva trpnoga *uvrijeđen* u (44) i (45) odrediti kao proširačku. Međutim obje rečenice zanimljive su kao mogući primjeri klauzalne funkcije glagolskoga pridjeva trpnoga ako se preoblikuju ovako:

(44a) *Iznenaden i uvrijeđen, De Niro je gotovo napustio set.*

(45a) *Uvrijeđen, Bebek se u jesen 1970. godine vratio u Sarajevo.*

Iz (44a) i (45a) jasnije je značenje prijevremenosti kao kriterij povezan s nekim od uzročnih značenja, što je očito iz daljnjih parafraza:

(44b) *De Niro je gotovo napustio set jer je bio iznenađen i uvrijeđen.*

(45b) *Bebek se u jesen 1970. godine vratio u Sarajevo jer je bio uvrijeđen.*

Prijevremenost doprinosi jasnom razgraničenju dviju radnji – posljedice kodirane glavnom klauzom (*De Niro je gotovo napustio set i Bebek se u jesen 1970. godine vratio u Sarajevo*) i uzroka kodiranoga subordiniranom (*jer je bio iznenađen i uvrijeđen i jer je bio uvrijeđen*) (usp. Belaj i Tanacković Faletar 2020: 399). Pozovemo li se na analizu primjera rečenice (34), i ovdje bismo mogli ustvrditi da rečenični kontekst nije dostatan da bi se govorilo o uzroku kodiranome glagolskim pridjevom. S druge strane, ono što ide u prilog klauzalnoj funkciji glagolskoga pridjeva u (44) jest prisutnost priloga *gotovo*, kojim se upućuje na neposredno prethođenje radnje drugoj radnji, kojoj je prva radnja uzrok.

6.1.3. Glagolski pridjevi trpni *utučen, osupnut, uzbuđen, smrknut, prestravljen i uvrijeđen* u službi atributa ili modifikatora

Utüčen

(46) *Gledam na televiziji utüčenu ženicu, doktoricu Bosanac.*

(47) *Impresivan rad Spike Leeja: ne samo da je riječ o iznimnoj freski ljudskih karaktera, već i o freski utüčenog, razočaranog i povrijeđenog New Yorka (Manhattana) u vremenu koje je uslijedilo nakon terorističkog napada 11. rujna 2001. godine.*

U navedenim je primjerima glagolski pridjev vezan izravno uz imenicu (*gledam utüčenu ženicu, freska utüčenog New Yorka (Manhattana)*), što je ključno za atributnu, tj. modifikatorsku funkciju, usp. *Koju ženicu gledam? Utüčēnū ženicu; O freski kojeg New Yorka je riječ? Riječ je o freski utüčenog New Yorka.* U (46) i (47), u skladu s gramatičkom normom hrvatskoga standardnoga jezika, u atributnoj je službi mogao biti neodređeni pridjev – njime bi se dala obavijest o tome kakvo je što na što se atribucija odnosi, usp. *Kakvu ženicu gledam? Utüčenu ženicu; O freski kakva New Yorka je riječ? Riječ je o freski utüčena New Yorka.*

Osupnut

Na temelju uvida u korpus razvidno je da glagolski pridjev trpni *osupnut* svoj sintaktičko-semantički potencijal ostvaruje u okviru predikatne dopune kopulativnoga ili semikopulativnoga predikata, predikatnoga proširka i predikata nefinitne surečenice.

Pretražujući lemu *osupnuta*, od 186 rezultata nalazimo samo jedan koji se odnosi na pridjev u tom obliku u službi atributa - ...*nisu imali jedna srca i crvena lica osupnuta od srama*.

Uzbuđen

- (48) *Osobno su me zvali **uzbuđeni roditelji** koji nisu mogli prihvatiti činjenicu da njihovo dijete predškolskog uzrasta zna odgovor na svako postavljeno pitanje.*
- (49) *„Ovo je kao neki film” – izjavio je za Jutarnji **uzbuđeni Klarić**.*

U (48) i (49) riječ je o određenom obliku glagolskoga pridjeva koji dolazi neposredno uz imenicu u službi subjekta, pa govorimo o atributnoj ili modifikatorskoj funkciji, v. rečeno o primjeru rečenice (37).

Smrknut

- (50) *To su kazali **smrknuti** i ozbiljni **ljudi**, zaduženi za mir u slučaju rata, ili tako nekako su sebe nazivali.*
- (51) ***Smrknuti Enzo** je tada morao odustati od svoje filozofije.*
- (52) *Kako bi želio ljuljati lijepo svoj **smrknuti pogled** na bijelom oblaku pod ljetnim nebom u hladovini terase na lakom maestralu.*

Na primjere (50) i (52) odnosi se sve rečeno o (37), (48) i (49), gdje se objašnjava modifikatorska služba glagolskoga pridjeva trpnoga uz imenicu u subjektnoj službi. U (52) određeni vid glagolskoga pridjeva trpnoga dolazi uz imenicu u službi izravnoga objekta, što je uvjetovano prisutnošću povratno-posvojne zamjenice *svoj*, kojom je imenica u službi objekta već određena, pa i pridjev mora biti određen.

Prestravljen

- (53) *Morate mi pomoći – rekla je **prestravljena žena** policajcima.*
- (54) *Zbog toga sam odmah pozvala vatrogasce – ispričala nam je nesvakidašnji događaj još šokirana i **prestravljena** majka Ljubica.*
- (55) *Trgnu se **prestravljena Nuša** i na brzinu se prekriži.*
- (56) *Skoči iznenađena i **prestravljena Berta**, zaboravljajući da se i postidi što ju je jednim pogledom prozreo.*

Na temelju primjera iz korpusa može se zaključiti da u slučaju glagolskoga pridjeva trpnoga *prestravljen* prevladava atributna služba, što ilustriramo primjerima (53)–(56). Glagolski pridjev trpni u rečenica pod (54) mogao bi se razmotriti i u okviru proširačke službe, usp. *Kakva je ispričala nesvakidašnji događaj? Još šokirana i prestravljena*. Te bi se dvije službe jasnije lučile da se pridjev ne nalazi izravno ispred imenice u službi subjekta (preteže atributna služba), da je naglasno naznačena pridjevska određenost (atributna služba) ili neodređenost (proširačka služba) i da je proširivanje predikata naznačeno interpunkcijom, tj. zarezmom, usp. *Ispričala nam je nesvakidašnji događaj, još šokirana i prestravljena, majka Ljubica*. U okviru onoga čime raspoložemo glagolski pridjev skloniji smo tumačiti kao atribut. Kada je riječ o (56), glagolski bi se pridjev trpni mogao razmotriti u okviru surečenične službe uzme li se u obzir preoblika iz koje bi bilo razvidno da izrečeno njime prethodi radnji iskazanoj glagolom *skočiti*, usp. (54a):

(54a) *Iznenadena i prestravljena, Berta skoči. < Berta skoči jer je bila iznenadena i prestravljena.*

I za (54) napomenuli bismo da bi se atributna i surečenična služba glagolskoga pridjeva jasnije lučile da se pridjev ne nalazi izravno ispred imenice u službi subjekta (atributnu službu lakše je objasniti) te da je pridjevska određenost (atributna služba) ili neodređenost (glagolski pridjev u službi predikata zavisne surečenice) naznačena prozodijski.

Uvrijeđen

(57) *Zar političari ne razumiju da **uvrijeđen** i ponižen **narod** bježi od njih.*

(58) *Ponaša se ko neka hiperosjetljiva **uvrijeđena** frajla.*

(59) *Možda nisam nitko relevantan da donosim takve zaključke, ali kao **uvrijeđena strana** o kojoj se napričalo svašta, imam pravo reći.*

U (57) neodređeni oblik pridjeva dolazi uz imenicu u službi subjekta. Na temelju rečenoga o istaknutosti subjekta, što u slučaju atributne službe uvjetuje porabu određenoga pridjeva, glagolski pridjev *uvrijeđen* u predmetnome primjeru ne bismo mogli tumačiti u modifikatorskoj službi. S druge strane glagolski pridjevi (*uvrijeđen* i *ponižen*) dolaze neposredno pred imenicom u službi subjekta što bi navelo na atributno tumačenje pridjeva. Primjena interpunkcijskoga načela o tome da se glagolski pridjevi i pridjevi koji u predikatnoj ulozi predstavljaju zavisnu

surečenicu od ostatka rečenice odvajaju zarezom (Badurina–Marković–Mićanović 2008: 56)²⁵, bilo bi ograničenje za atributnu službu (57a).

(57a) *Zar političari ne razumiju da, uvrijeđen i ponižen, narod bježi od njih.*

Iz (57a) jasnija je prijevremenost povezana s uzročnim značenjem konstrukcija s glagolskim pridjevom trpnim (v. Belaj i Tanacković Faletar 2020: 399), usp. (57b):

(57b) *Zar političari ne razumiju da narod bježi od njih jer je uvrijeđen i ponižen.*

Dakle, *narod* bi prvo bio *uvrijeđen i ponižen*, a zbog toga bi potom i *bježao od političara*. Na temelju rečenice (57) nejasno je odnosi li se atribucija na rečenični subjekt (*kakav narod*) ili na subjekt i predikat rečenice (*kakav narod bježi*). Da je primjer preuzet iz govorenoga jezika, jasnije bi se odredio status pridjevā.

6.1.4. Glagolski pridjevi trpni *utučen, osupnut, uzbuđen, smrknut, prestravljen i uvrijeđen* u službi predikata nefinitne surečenice

Utučen

(60) *Sirene? One ne postoje. Da kojim slučajem i postoje, garant bi se naguravale u psihijatrijskim čekaonicama, **utučene** i rastrgane krizom identiteta.*

U rečenici uočavamo razlučivost radnja izrečenih glagolskim pridjevom u službi predikata zavisne surečenice (*sirene su utučene i rastrgane*) te ličnim glagolskim oblikom u službi predikata glavne surečenice (*da sirene postoje i naguravale bi se*). Rečenica s glagolskim pridjevom trpnim jest višestrukosložena: prva surečenica je zavisna nestvarna (irealna) uvjetna rečenica (Silić i Pranjkić 2007: 349) – *Da kojim slučajem i postoje* te je uvrštena u glavnu surečenicu – *garant bi se naguravale u psihijatrijskim čekaonicama* – u koju je uvrštena i uzročna surečenica s glagolskim pridjevima trpnima u službi predikata nefinitne klauze –

²⁵ S obzirom na to da se među primjerima u *Hrvatskome pravopisu* nalaze i oni u kojima bi se glagolski pridjevi mogli tumačiti kao predikatni proširci (*Nekad napušten i ruševan, Grožnjan je oživio i danas živi punim plućima, Smješten na brežuljku 289 metara iznad plodne doline rijeke Mirne, Grožnjan se s pravom diči imenom – grad umjetnika*) i oni koji se uistinu mogu smatrati predikatima zavisnih surečenica (*Posrnuo, igrač nije imao dovoljno snage za uspješan završetak meča*), nije sasvim jasno jesu li ih autori uistinu smatrali predikatima nefinitnih surečenica ili onima koji odgovaraju zavisnoj surečenici, tj. „predstavljaju je”.

utučene i rastrgane krizom identiteta. Prijevremenost povezana s uzročnim značenjem razvidna je iz parafraze u (60a):

(60a) Da kojim slučajem i postoje, garant bi se naguravale u psihijatrijskim čekaonicama jer bi bile utučene i rastrgane krizom identiteta.

Osupnut

*(61) **Osupnut** tom spoznajom, dao sam obećanje samome sebi.*

*(62) Istinski **osupnut** tekstom oglasa, od ponedjeljka pa sve do danas pokušavam zamisliti kako mora izgledati intervju za posao na kojem poslodavčev head-hunter mjeri optimizam i otpornost na filozofiju.*

*(63) Nadica, **osupnuta** ljepotom prizora, stoji u šoku i ne može se pomaknuti.*

Glagolski pridjev trpni *osupnut* ističe se po broju primjera u kojima dolazi u službi predikata nefinitne klauze. Svaka od navedenih rečenica može se parafrazirati tako da se uoči prijevremenost povezana s uzročnim značenjem:

(61a) Dao sam obećanje samome sebi jer sam bio osupnut tom spoznajom.

(62a) Od ponedjeljka pa sve do danas pokušavam zamisliti kako mora izgledati intervju za posao na kojem poslodavčev head-hunter mjeri optimizam i otpornost na filozofiju jer sam bio istinski osupnut tekstom oglasa.

(63a) Osupnuta ljepotom prizora, Nadica stoji u šoku i ne može se pomaknuti > Nadica stoji u šoku i ne može se pomaknuti jer je osupnuta ljepotom prizora.

Prestravljen

*(64) Nazvala me u suzama u pola tri ujutro, **prestravljena**.*

*(65) Vi ste, **prestravljeni** i zbunjeni, pomislili da se radi o duhu Lisbeth koja vas proganja.*

Rečeno o primjerima porabe glagolskoga pridjeva trpnoga u (61)–(63) odnosi se i na primjere (64)–(65). Glagolski pridjev trpni u službi predikata zavisne nefinitne klauze tumačimo na temelju jasno izražene prijevremenosti povezane s uzročnim značenjem, što je razvidno i iz parafraza u (64a)–(65a):

(64a) *Nazvala me u suzama u pola tri ujutro jer je bila prestravljena.*

(65a) *Vi ste pomislili da se radi o duhu Lisbeth koja vas proganja jer ste bili prestravljeni i zbunjeni.*

Uvrijeđen

(66) *Povrijeđen i **uvrijeđen** što mu klub nije ponudio novi dvogodišnji ugovor Didier Drogba odlučio je spakirati kofere i napustiti redove Bluesa.*

(67) ***Uvrijeđen** sadržajem romana, navodnom blasfemijom i vrijeđanjem proroka Muhameda, iranski ajatolah Homeini bacio je fetvu na Rushdija.*

(68) ***Uvrijeđen**, pisao je u London i pobunio se.*

Za rečenice (66)–(68) također vrijedi rečeno za (61)–(65). Prijevremenost povezana s uzročnim značenjem razvidna je iz parafraza (66a)–(68a):

(66a) *Didier Drogba odlučio je spakirati kofere i napustiti redove Bluesa jer je bio povrijeđen i uvrijeđen što mu klub nije ponudio novi dvogodišnji ugovor.*

(67a) *Iranski ajatolah Homeini bacio je fetvu na Rushdija jer je bio uvrijeđen sadržajem romana, navodnom blasfemijom i vrijeđanjem proroka Muhameda.*

(68a) *Pisao je u London i pobunio se jer je bio uvrijeđen.*

Uzbuđen i smrknut

Na temelju uvida u korpus razvidno je da glagolski pridjev trpni *uzbuđen* svoj sintaktičko-semantički potencijal ostvaruje u okviru predikatne dopune kopulativnoga predikata, predikatnoga proširka i atributa ili modifikatora. Rečeno vrijedi i za glagolski pridjev trpni *smrknut*. Razlog tomu je tijesna veza svojstava izrečenih glagolskim pridjevima *uzbuđen* i *smrknut* s nositeljima tih svojstava. Drugim riječima, ti pridjevi nemaju tvorbeni potencijal za uzročno značenje. Upravo zato što dominantno odgovaraju na pitanje *kakav*. Navedeno se može ilustrirati primjerom iz korpusa s glagolskim pridjevom trpnim *uzbuđen* (69):

(69) *Vidno **uzbuđen** i dirnut predsjednik Krstulović, iznenađen ovim znakom pažnje, te ohrabren burnim pljeskom svih okupljenih, zahvalio je svima koji su ga počastili na tako dostojanstven način.*

Rečenica je zaista složena, ali će ovdje poslužiti za usporedbu pridjevnih funkcija. Glagolski pridjevi *uzbuđen* i *dirnut* primarno, unatoč neodređenu obliku, u ovom kontekstu vrše atributnu

funkciju. S druge strane, glagolski pridjevi trpni *iznenađen* i *ohrabren* vrše klauzalnu funkciju što ćemo potkrijepiti parafrazama (69a) i (69b):

(69a) Vidno **uzbuđen** i dirnut predsjednik Krstulović zahvalio je svima koji su ga počastili na tako dostojanstven način jer je bio iznenađen ovim znakom pažnje.

(69b) Vidno **uzbuđen** i dirnut predsjednik Krstulović zahvalio je svima koji su ga počastili na tako dostojanstven način jer je bio ohrabren burnim pljeskom svih okupljenih.

Rečenice se mogu svesti na (69c) i (69d):

(69c) **Uzbuđen**, predsjednik Krstulović zahvalio je svima koji su ga počastili na tako dostojanstven način.

(69d) **Dirnut**, predsjednik Krstulović zahvalio je svima koji su ga počastili na tako dostojanstven način.

Glagolski pridjev u preoblici (69d) više ispunjava kriterij uzočnosti te potencijal za klauzalnu službu (...*jer je bio dirnut*), nego što to čini (69c) (...?*jer je bio uzbuđen*). Ne može se uspostaviti kriterij prijevremenosti koji bi jasno razlučio dvije radnje, stoga izostaje izravna uzročno-posljedična veza. *Predsjednik* bi vjerojatnije *bio uzbuđen jer će govoriti*, odnosno *govorio bi uzbuđen*, nego što bi *govorio jer je uzbuđen*.

6.2. Sintaktičko-semantička analiza konstrukcija s glagolskim pridjevom radnim

U nastavku Rasprave analizirat ćemo mogućnost izražavanja predmetnih rečeničnih služba i vrste subordinacijskih klauza odabranim glagolskim pridjevima radnima – *oronuo*, *onemoćao*, *malaksao*, *promrzao*, *izgladnio* i *iznemogao*. Kao i u prethodnome potpoglavlju započet ćemo sa službom predikatne dopune, a završiti finitnom surečenicom s glagolskim pridjevom.

6.2.1. Glagolski pridjevi radni *oronuo*, *onemoćao*, *malaksao*, *promrzao*, *izgladnio*, *iznemogao* u službi predikatne dopune

Oronuo

(70) *Kuće mogu biti velike, male, nove, adaptirane, nadograđivane, stare, trošne, oronule...*

(71) *Odmah nam je upalo u oči da je Antigua jako oronula.*

(72) *Uređena i funkcionalna općinska zgrada prije deset godina bila je oronula i zapuštena ruina.*

U (70) riječ je o višestrukosloženome kopulativnome predikatu koji čine modalni glagol i kopulativni predikat, čije leksičko značenje proizlazi iz imenske dopune u čijoj je službi glagolski pridjev radni. U tom primjeru te u (71) i (72) glagolskim se pridjevom radnim izriče značenje identifikacije i atribucije u okviru imenskoga kopulativnoga predikata. U (72) kao predikatna dopuna dolazi i glagolski pridjev trpni *zapuštena*.

Onemoćao

(73) *Moja koljena su bila onemoćala, tako da sam sjedila u stolici.*

U (73) riječ je o glagolskom pridjevu radnom kao predikatnome imenu kopulativnoga predikata, koji nosi značenje atribucije (*koljena – onemoćala*).

Malaksao

(74) *Nekada po nekoliko dana nije mogao obaviti veliku nuždu, pa bi postao malaksao i sasvim bi izgubio apetit.*

(75) *Temperatura počinje naglo i penje se do 40 C; od te temperature oboljeli su malaksali i imaju glavobolju.*

U (74) glagolski pridjev dolazi u službi imenske dopune neprijelaznoga semikopulativnoga glagola *postati*, čineći s njime semikopulativni predikat (Silić i Pranjaković 2007: 291). U navedenome primjeru značenje atribucije odnosi se na rečenični subjekt, koji na značenjskome planu predstavlja nositelja identifikacije i atribucije. U (75) značenje se atribucije, izrečeno glagolskim pridjevom radnim, ostvaruje u okviru kopulativnoga predikata.

Promrzao

(76) *Umorni smo, **promrzli**, nema bježanja uz brdo, već grebenom iznad gornje ceste.*

U (76) značenje atribucije izrečeno je u okviru kopulativnoga predikata, u kojemu leksički dio proizlazi iz glagolskoga pridjeva radnoga *promrzli* (kopula elidirana) i pridjeva *umorni*.

Izgladnio

(77) *Bila sam **izgladnjela** i bolesna, ali sad sam opet stala na svoje noge.*

(78) *Psi su **bili izgladnjeli**, prestrašeni, bez vode.*

(79) *Pas je **bio** vrlo zapušten, prljav i **izgladnio**.*

Iz primjera (77)–(79) razvidno je da se glagolski pridjev radni *izgladnio* kao predikatna dopuna ostvaruje u okviru kopulativnoga predikata, u okviru kojega na značenjskoj razini izriče identifikaciju i atribuciju. Iz navedenih se primjera može zaključiti da istu funkciju imaju i pridjevi – *bolesna* u (77), *prljav* u (79) – drugi glagolski pridjevi – *prestrašeni* u (78), *zapušten* u (79) – te prijedložno-padežni izraz *bez vode* u (78).

Iznemogao

(80) *Izgubili su se na području Srednjeg Velebita te **su iznemogli**, dezorijentirani te dehidrirani.*

(81) *Sredstva prisile neće se primijeniti prema zatvorenicima koji su vidljivo bolesni, stari i **iznemogli**.*

I glagolski pridjev radni *iznemogao* može činiti leksički dio kopulativnoga predikata, što je razvidno iz primjera (80) i (81). Njime se izriče atribucija koja se odnosi na nositelja atribucije, tj. rečenični subjekt.

6.2.2. Glagolski pridjevi radni *oronuo*, *onemoćao*, *malaksao*, *promrzao*, *izgladnio*, *iznemogao* u službi predikatnoga proširka

Oronuo

- (82) *Gledatelj stoji oronuo i do grla u talogu doživljenih scena.*
(83) *Spomenuti Paromlin nažalost stoji oronuo i zapušten.*

U (82) i (83) svojstvo koje se pripisuje subjektu izrečeno je glagolskim pridjevom radnim. Ujedno je izrečena dodatna informacija o glagolskoj radnji, usp. *Kakav stoji gledatelj?*; *Kakav stoji Paromlin?* B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2017: 237) navode primjer *Kuća mi stoji otključana*, kada obrazlažu zašto otključana nije obvezna adverbijalna dopuna načina, nego „prototipni primjer imenskoga predikatnoga proširka”.

Onemoćao

- (84) *On dolazi na njena vrata slomljen i onemoćao od raznih životnih tegoba.*

U (84) glagolskim pridjevom radnim *onemoćao* (i *slomljen*) ne izriče se uzročno značenje, nego popratni aspekt glagolske radnje te svojstvo (atribucija) vršitelja te radnje, tj. rečeničnoga subjekta. Drugim riječima, rečenica ne ispunjava kriterij prijevremenosti povezane s nekim od uzročnih značenja, budući da se radnje događaju istovremeno, usp. *Kakav dolazi na njezina vrata?* Upitna riječ *kakav* upućuje na svojstva koja se pripisuju subjektu, odnosno koja u ovom kontekstu donose dodatnu obavijest i o radnji, usp. (84a):

- (84a) *On dolazi na njena vrata. On je slomljen i onemoćao od raznih životnih tegoba.*

Malaksao

- (85) *Konsterniran i malaksao, kao neku indijsku mantru počeo sam slušati onu solažu iz spomenute uspješnice.*

Glagolski pridjev radni *malaksao* (i *konsterniran*) u (85) u prvome bismo redu tumačili u službi predikatne dopune te bismo rekli da se njime izriču svojstva njegova nositelja, tj. subjekta, za vrijeme vršenja glagolske radnje, odnosno dodatna obavijest o konkretnoj glagolskoj radnji. S druge strane fazni glagol *početi* (*počeo sam slušati*) može implicirati vremensko-uvjetno značenje, što bi značilo da je radnja iskazana glagolskim pridjevom bila uzrok radnji glavne surečenice, usp. *Počeo sam slušati solažu iz spomenute uspješnice kao neku indijsku mantru jer*

sam bio konsterniran i malaksao. Surečenična služba, tj. uzročno značenje pridjeva, podržana je i načinskim modifikatorom (*kao neku indijsku mantru*) – rezultatивно značenje iskazano neličnim oblicima *konsterniran* i *malaksao* potaknulo je vršitelja na činjenje radnje koja će proizvesti drugačiji rezultat – npr. *smiren, poletan*.

Izgladnio

(86) ***Izgladnio***, bos, gol, sjedi u Terezinu.

(87) *Ostavljena mačka vratit će se **izgladnjela**, čupava, bolesna svom vlasniku.*

U (86) i (87) glagolski pridjev trpni izriče značenje identifikacije ili atribucije, odnoseći se na rečenični subjekt te istovremeno upućuje na radnju, tj. rečenični subjekt (*on, ostavljena mačka*). Odgovara na pitanje *Kakav sjedi u Terezinu* te *Kakva će se mačka vratiti*, odnosno funkcionira kao popratni aspekt glagolske radnje i svojstvo agensa, što je vidljivo iz parafraza (86a) i (87a):

(86a) *On je izgladnio, bos, gol. On sjedi u Terezinu.*

(87a) *Ostavljena će se mačka vratiti. Bit će izgladnjela.*

Promrzao

(88) *Došla je olujne noći njenog života, pokisla, **promrzla** i tužna.*

(89) *Možda je i zaslužila da bude ovdje, ostavljena, sama i **promrzla**.*

(90) *Lili luta pustim gradom u božićnoj noći, sve dok se, **promrzla** i iscrpljena ne šćućuri ispred nekih vrata.*

(91) *Vidim kako beznadno sjediš na goloj zemlji, **promrzla** i gladna.*

(92) *Trojica Mađara pronađena su **promrzla** u ranim jutarnjim satima.*

U primjerima od (88) do (92) glagolski pridjev radni nema uzročno značenje, nego značenje popratnoga aspekta glagolske radnje te svojstva (atribucije) vršitelja te radnje, tj. rečeničnoga subjekta. U (92) atribucija se odnosi na rečenični objekt. Konstrukcije s glagolskim pridjevom ne ispunjavaju kriterij prijevremenosti povezane s nekim od uzročnih značenja, budući da se radnje događaju istovremeno, usp. (88a)–(92a):

(88a) *Došla je olujne noći njenog života. Bila je pokisla, promrzla i tužna.*

(89a) *Ona je ovdje. Ona je ostavljena, sama i promrzla.*

(90a) *Lili luta pustim gradom u božićnoj noći. Lili se promrzla i iscrpljena šćućuri ispred nekih vrata.*

(91a) *Vidim kako beznadno sjediš na goloj zemlji. Promrzla si i gladna.*

(92a) *Trojica Mađara pronađena su u ranim jutarnjim satima. Bila su promrzla.*

Iznemogao

(93) *Suparnica je **iznemogla** pala nekoliko metara prije cilja.*

(94) *Brzo su pronađene sve osobe od kojih dvije u nesvjesnom stanju zbog trovanja dimom a jedna **iznemogla** u traženju izlaza iz dimom ispunjenog prostora.*

(95) *Vrtit ćemo se u travi dok ne padnemo **iznemogli**.*

O (93) kao o primjeru nefinitne zavisne surečenice moglo bi se govoriti kada bi se glagolski pridjev radni premjestio na početak rečenice i odvojio zarezom, usp. (93a):

(93a) *Iznemogla, suparnica je pala nekoliko metara prije cilja.*

Tada bi bila uočljiva prijevremenost radnje izrečene glagolskim pridjevom, koja bi uzrokovala radnju glavne surečenice, usp. (93b):

(93b) *Suparnica je pala nekoliko metara prije cilja jer je bila iznemogla.*

Međutim na temelju rečenice (93) ne možemo nedvojbeno ustvrditi da je svojstvo *iznemoglosti* agensa, odnosno subjekta, razlog padu. Možemo pretpostaviti da je iznemoglost svojstvo koje se razvija tijekom dužega perioda, da nije nagli i trenutačni osjećaj (što bi išlo u prilog klauzalnome tumačenju). Zato smatramo da je u (93) riječ o iskazivanju popratnoga aspekta radnje i svojstva agensa, odnosno o predikatnome proširku.

U (94) riječ je o predikatnome proširku jer se glagolski pridjev *iznemogla* odnosi prema predikatu *pronađene su*, odnosno elidiranome obliku kopulativnoga glagola *biti – je – Osoba je pronađena iznemogla*. Rečenica (94) izvedena je od ovih dviju ishodišnih rečenica:

(94a) *Osoba je pronađena. Osoba je iznemogla,*

usp. i *Kakva je pronađena? Pronađena je iznemogla.*

U (95) predikatni se proširak odnosi na predikat zavisne vremenske granične (terminativne) surečenice s veznikom *dok (ne)* (v. Silić i Pranjković 2007), usp. parafrazu u (95a):

(95a) *Mi ćemo pasti. Bit ćemo iznemogli.*

6.2.3. Glagolski pridjevi radni *oronuo*, *onemoćao*, *malaksao*, *promrzao*, *izgladnio*, *iznemogao* u službi atributa ili modifikatora

Oronuo

- (96) *U jednom švedskom gradiću u oronuloj kućici živjela je vrlo neobična djevojčica.*
- (97) *Vlastitim radom i sredstvima adaptirao je postojeći oronuli objekt.*
- (98) *Ovaj puta umjetnici nisu stvarali na zidovima oronulih građevina, već na velikim platnima.*
- (99) *Nekada moćan general pretvorio se u oronula starca klecava koraka i drhtavih ruku.*

Na temelju uvida u korpus može se zaključiti da se glagolski pridjev *oronuo* uglavnom ostvaruje u službi atributa ili modifikatora, što je razvidno iz primjera (96)–(99), gdje dolazi kao atribut u okviru priložne oznake mjesta (96), (98), izravnoga objekta (97) i predikatne dopune semikopulativnoga predikata (99).

Onemoćao

- (100) *Hrvatska nema domove za onemoćale ratne veterane.*
- (101) *Naši se sportaši često ponašaju kao onemoćale estradne dive.*
- (102) *Onemoćali starac plakao je i vrištao.*

Na temelju uvida u korpus može se zaključiti da se i glagolski pridjev *onemoćao* najčešće rabi u službi atributa. To je jasno i iz primjera (100)–(102) – u (100) dolazi kao sročni atribut u okviru nesročnoga, u (101) dolazi kao atribut u okviru obvezne priložne oznake načina, a u (102) upućuje na svojstvo subjekta.

Malaksao

- (103) *Livadski med posebno se preporuča malaksalim osobama.*

- (104) *U Borkovićevoj kući danas je na gurnama bio pričvršćen neki drugi malaksali konj.*

Glagolski pridjev radni *malaksali* u (103) kao atribut dolazi u sastavu neizravnoga objekta, a u (104) u sastavu subjekta.

Izgladnio

- (105) *U svinjac je provalila izgladnjela panda.*
- (106) *Pred ulaskom u kraljev dvorac susretne siromaha izgladnjela.*
- (107) *Daleke 1947. ulicama su prolazila poneka kola koja su vukli izgladnjeli tovari.*

U (106) atribut izrečen glagolskim pridjevom radnim dolazi iza imenice u službi izravnoga objekta, što doprinosi stilskoj markiranosti. U (105) i (107) atribut se odnosi na rečenični subjekt.

Promrzao

- (108) *Negdje oko podneva stiže u veliku dvoranu promrzla baka.*
- (109) *Promrzli gledatelji nisu požalili dolazak na današnju utakmicu.*

U (108) i (109) glagolski pridjev radni ima službu atributa ili modifikatora te se nalazi u okviru subjekta.

Iznemogao

- (110) *Iznemogla i slomljena tijela izboli su noževima.*
- (111) *Na polici se nalazila iznemogla i izgladnjela koza.*

U (110) atribucija (svojstvo) izravnoga objekta izriče se atributom u službi kojega dolaze glagolski pridjev radni (*iznemogla*) i trpni (*slomljena*). U (111) atribut izrečen glagolskim pridjevima *iznemogla* i *izgladnjela* odnose se na subjekt.

6.2.4. Glagolski pridjevi radni *oronuo*, *onemoćao*, *malaksao*, *promrzao*, *izgladnio*, *iznemogao* u službi predikata zavisne surečenica

Oronuo i onemoćao

Primjeri pridjeva *oronuo* i *onemoćao* u službi predikata zavisne surečenice rijetki su. U jednome primjeru nalazimo ih oba, uz glagolske pridjeve *okopnio* i *neobrijan*:

(112) *Oronuo*, *neobrijan*, *okopnio*, ***onemoćao*** od batina i tretmana jedva je govorio.

Iz primjera je razvidno da značenje pridjeva i prisutnost dopuna može odrediti njegovu klauzalnu upotrebu. Sintaktičko-semantička vrijednost pridjeva *oronuo* (*neobrijan* i *okopnio*) može se tumačiti u okviru popratnoga aspekta glagolske radnje i atribucije koja se odnosi na njezina vršitelja, usp. *Kakav je govorio?* S druge strane značenje glagolskoga pridjeva radnoga *onemoćao* s genitivnom dopunom *od batina i tretmana*, upućuje na uzrok radnje iskazane ličnim glagolskim oblikom u službi predikata glavne surečenice, usp. *Jedva je govorio jer je bio onemoćao od batina i tretmana*. Takva interpretacija ne vrijedi za pridjeve *oronuo*, *neobrijan* i *okopnio*, usp. **Jedva je govorio jer je bio oronuo, neobrijan i okopnio*.

Malaksao

(113) ***Malaksali***, ljudi su se teško pridizali.

Da je u (113) riječ o klauzi, vidi se iz provjere kriterija prijevremenosti povezane s uzročnim značenjem (113a):

(113a) *Ljudi su se teško pridizali jer su bili malksali*.

Promrzao

Ni glagolski pridjev radni *promrzao* ne ostvaruje se često u uzročnome značenju, na temelju čega bi bio tumačen kao predikat uzročne nefinitne surečenice. U (114) predmetni glagolski pridjev mogli bismo interpretirati kao primjer prijevremenosti koja sadrži uzrok radnje iskazane finitnim glagolskim oblikom u službi predikata glavne surečenice:

(114) *Mokar i promrzao*, skupio se u malu grudicu mokrog perja.

To možemo potkrijepiti parafrazom u (114a):

(114a) *Skupio se u malu grudicu mokrog perja jer je bio mokar i promrzao*.

Izgladnio

(115) ***Izgladnjela*** konačno sam otišla doktoru koji me je odmah zadržao u bolnici.

(116) ***Izgladnjeli***, pohlepno gutamo sirove krumpirove kore.

U nastavku ćemo provjeriti mogu li se rečenice (115) i (116) parafrazirati tako da ilustriraju uzočno značenje (115a) i (116a):

(115a) *Konačno sam otišla doktoru koji me je odmah zadržao u bolnici* ***jer sam bila izgladnjela***.

(116a) *Pohlepno gutamo sirove krumpirove kore* ***jer smo izgladnjeli***.

Na temelju parafraze u (116a) primjetno je da se nije jasno istaknulo značenje prijevremenosti. Razlog tomu vidimo u glagolskome obliku predikata glavne klauze – prezentu (*gutamo*) – on priječi uporabu pluskvamperfekta u parafrazi (*jer smo bili izgladnjeli*). U prilog klauzalnom tumačenju ide odvajanje glagolskoga pridjeva zarezom, jer takvo izdvajanje navodi na percepcipiranje dviju radnji kao jasno razgraničenih. Međutim izostavi li se zarez, dobije se rečenica u kojoj je neosporna istovremenost radnja (116b):

(116b) *Izgladnjeli pohlepno gutamo sirove krumpirove kore*.

To znači da se parafrazom u (116b) dokazuje proširuća funkcija glagolskoga pridjeva, tj. pripisivanje svojstva vršiteljima radnje (116c):

(116c) *Izgladnjeli smo. Pohlepno gutamo sirove krumpirove kore*.

Uzočno je značenje neosporno jer zdravorazumski nitko ne bi svojevoljno *gutao sirove krumpirove kore*, posebice ne *pohlepno*. Uzrok takvu ponašanju upravo je *izgladnjelost*, koja se dotada morala razviti, odnosno koja je morala prethoditi *pohlepnu gutanju*. Stoga bi više smisla imala rečenica (116d):

(116d) *Izgladnjeli, pohlepno smo gutali sirove krumpirove kore*.

Zamjena prezenta perfektom omogućuje stapanje uzročnoga značenja s prijevremenosti te određenje rečenice klauzom (116e):

(116e) *Pohlepno smo gutali sirove krumpirove kore* ***jer smo bili izgladnjeli***.

Taj je smisao, vjerojatno, i bio na umu autora iskaza, ali funkciju glagolskoga pridjeva u rečenici izdvojenoj iz konteksta u (116) u prvome redu odredit ćemo kao proširačku, jer nije zadovoljen kriterij prijevremenosti, a sukladno tomu ni kriterij jasne razgraničenosti radnja.

Iznemogao

(117) *Posve iznemogla zagonetnim ljudskim srcem, sve češće je sanjala svoj vrt.*

(118) *Iznemogla nakon pet ili deset minuta morala je sjesti na klupu.*

U obama izdvojenim primjerima možemo govoriti o jasnoj razgraničenosti radnja i prijevremenosti povezanoj s uzročnim značenjem iskazanima glagolskim pridjevom radnim, zbog čega ga u primjerima rečenica (117) i (118) tumačimo u službi predikata zavisne surečenice, usp. *Sve je češće sanjala svoj vrt jer je bila posve iznemogla zagonetnim ljudskim srcem, Nakon pet ili deset minuta morala je sjesti na klupu jer je bila iznemogla.*

7. Zaključak

Glagolske pridjeve kao hibridne oblike određuje dvostruka (glagolska i pridjevna) narav. Njihove različite rečenične službe u vezi su s tom dvojnošću. Glagolskim pridjevima u ovome radu najprije se pristupilo iz perspektive dosadašnjih radova hrvatskoga jezikoslovlja, posebno gramatika. Cilj je bio sustavan prikaz opsega bavljenja tom vrstom pridjeva. Pokazalo se da se glagolski pridjevi većinom nisu izdvajali kao zasebna kategorija. B. Belaj i G. Tanacković Faletar u *Kognitivnoj gramatici hrvatskoga jezika* (2020) prvi su put glagolskim pridjevima pristupili u okviru nefinitnih klauza, što je novitet u kroatističkome jezikoslovlju. Spomenuta je gramatika stoga bila izvor kriterija kojima smo se vodili u analizi. S obzirom na prethodno postavljene ciljeve istraživanja (v. str. 23–24 rada), analizom se pokazalo da su proširačka i atributna sintaktička služba dominantne u korpusu obaju vrsta glagolskih pridjeva, ali da im treba dodati i službu predikatne dopune. Kriterij određenosti koristan je pokazatelj atributnoga značenja, dok se kriterij neodređenosti pokazao nedostatnim kao pokazatelj proširačke funkcije, npr. u rečenici *Zar političari ne razumiju da uvrijeđen i ponižen narod bježi od njih* neodređeni pridjevi vrše atributnu funkciju. Na temelju konceptualne odvojivosti radnja iskazanih glagolskim pridjevom i ličnim glagolskim oblikom u službi predikata glavne surečenice, odnosno prijevremenosti i s time povezanoga uzročnoga značenja sadržaja iskazana pridjevom,

uputilo se na službu predikata zavisne nefinitne surečenice i taj je kriterij bio ključan prilikom lučenja proširačke i klauzalne pridjevne službe, neovisno o odvajanju konstrukcije zarezom. Npr. u rečenici (85) *Konsterniran i malaksao, kao neku indijsku mantru počeo sam slušati onu solažu iz spomenute uspješnice* glagolski pridjevi vrše proširačku funkciju, upravo zbog nedostatka kriterija prijevremenosti povezane s uzročnim značenjem. Kognitivna gramatika stoga se pokazala kao izvor najčvršćih kriterija određivanja sintaktičko-semantičke vrijednosti glagolskoga pridjeva. Treba napomenuti da je odvajanje glagolskih pridjeva zarezom bilo važno, ali zbog nerijetkoga istupanja od standardnojezične norme, također nedostatno kao kriterij lučenja proširačke i klauzalne funkcije. Položaj glagolskoga pridjeva radnoga nije presudan u određenju njegove sintaktičko-semantičke funkcije, što dokazuje već spomenuti primjer – *Konsterniran i malaksao, kao neku indijsku mantru počeo sam slušati onu solažu iz spomenute uspješnice*, u kojemu se smještenost na početku rečenice ne pokazuje dostatnim kriterijem za određivanje pridjeva u službi nefinitne surečenice, već proširačke funkcije. Kao što je rečeno, *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika* (2020) ponudila je čvrste kriterije klauzalnoga određenja koje ipak nije tako često, barem ne na temelju primjera koje smo obuhvatili analizom. Na rečenicama s glagolskim pridjevima u proširačkoj funkciji mogao se primijeniti redosljed riječi te glagolske pridjeve odvojiti zarezom kako bi se dobila klauzalna funkcija, ali su to ipak primarno bili predikatni proširci. Provedena analiza nedvojbeno se može produbiti, ali je pokazala ovjerenost participskih klauza u korpusu sačinjenom od rečenica iz raznovrsnih mrežnih tekstova i pisanih različitim stilovima, što potvrđuje teoriju B. Belaja i G. Tanacković Faletara te iskorak koji su napravili u hrvatskome jezikoslovlju, u okviru bavljenja glagolskim pridjevima.

8. Literatura

Babić, Stjepan i Stjepko Težak. 2016. *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.

Badurina, Lada, Ivan Marković i Krešimir Mićanović. 2008. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.

Barić, Eugenija i dr. 1979. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

- Barić, Eugenija i dr. 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barić, Eugenija i dr. 2005. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Belaj, Branimir i Goran Tanacković Faletar. 2014. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva. Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb: Disput.
- Belaj, Branimir i Goran Tanacković Faletar. 2017. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga druga. Sintaksa jednostavne rečenice*. Zagreb: Disput.
- Belaj, Branimir i Goran Tanacković Faletar. 2020. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga treća. Sintaksa složene rečenice*. Zagreb: Disput.
- Florschütz, Josip. 1916. *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole*. Zagreb: Ex Libris.
- Fritz, Nataša. 2023. *Konstrukcije za izražavanje pojma "sukob" u najstarijim hrvatskim pravnim spomenicima: sintaktičko-semantička analiza*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Ham, Sanda. 2017. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hudeček, Lana i Milica Mihaljević. 2017. *Hrvatska školska gramatika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Karabalić, Vladimir. 2003. *Hrvatski imenski predikatni proširak i njemački ekvivalenti*. *Suvremena lingvistika*, 55–56, 1–2, str. 85–101. <https://hrcak.srce.hr/file/24547>. Pregled: 10.7.2023.
- Katičić, Radoslav. 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU: Globus.
- Kružić, Barbara, Marija Lovrić i Tea Maksimović. 2010. *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis*, 4 (4), str. 9–33. <https://hrcak.srce.hr/file/121408>. Pregled: 2.10.2023.
- Langacker, Ronald Wayne. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald Wayne. 1991. *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 2: Descriptive Application*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Maretić, Tomo. 1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Treće, nepromijenjeno izdanje. Zagreb: Matica hrvatska.

- Marković, Ivan. 2009. *Rezultativni sekundarni predikat u hrvatskome. Suvremena lingvistika*, 35 (68), str. 221–246. <https://hrcak.srce.hr/47109>. Pregled 9.11.2023.
- Marković, Ivan. 2010. *Uvod u pridjev*. Zagreb: Disput.
- Marković, Ivan. 2018. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Nazalević Čučević, Iva. 2020. *Predikat u hrvatskome jeziku*. Hiniz – hrvatski inojezični: Croatian L2, str. 195–220. Zrinka Jelaska, Igor Marko Gligorić (ur.). Zagreb – Klagenfurt.
- Peti, Mirko. 1979. *Predikatni proširak*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Pranjković, Ivo i Josip Silić. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Pranjković, Ivo i Josip Silić. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Talmy, Leonard. 2000. *Toward a Cognitive Semantics*. Vol. I. Cambridge, MA: MIT Press.
- Taylor, John R. 2002. *Cognitive Grammar*. New York: Oxford University Press.
- Vasilj, Darko, Ana Žagmešter i Iva Nazalević Čučević. 2022. *Identifikacija i atribucija na (supra)sintaktičkoj razini u hrvatskome jeziku. Slavistična prepletanja 1*, str. 37–57. Nikolovski, Gjoko; Ulčnik, Natalija (ur.). Maribor: Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru. <https://www.croris.hr/crosbi/publikacija/prilog-knjiga/73026>. Pregled 9.11.2023.
- Znika, Marija. 2005. *Status glagolskih pridjeva. Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 31 (1), str. 429–440. <https://hrcak.srce.hr/file/14455>. Pregled 20.6.2023.
- Znika, Marija. 2016. *Još o predikatnom proširku. Jezik*, 63 (1), str. 11–15. <https://hrcak.srce.hr/175436>. Pregled 15.9.2023.
- Zovko Dinković, Irena i Iva Nazalević Čučević. 2023. *The status of non-finite clauses in Croatian and English*. Izlaganje održano na okruglome stolu *Arguments and adjuncts: Solutions and some illusions* 28. ožujka 2023. u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje (org. Hrvatska zaklada za znanost i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje).

SINTAKTIČKO-SEMANTIČKI STATUS KONSTRUKCIJA S GLAGOLSKIM PRIDJEVOM TRPNIM I RADNIM U HRVATSKOME JEZIKU

Sažetak

Kao što je razvidno iz naslova, u radu će se razmatrati sintaktičke službe i značenja konstrukcija s glagolskim pridjevom trpnim i radnim u hrvatskome jeziku. Polazi se od kognitivnolingvističke analize nefinitnih surečenica s glagolskim pridjevom trpnim i radnim, tj. participskih klauza B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2020), u okviru koje se razlika između glagolskoga pridjeva u službi imenskoga predikatnoga proširka i glagolskoga pridjeva u službi nefinitne surečenice temelji na kriteriju konceptualne razlučivosti radnja izrečenih glagolskim pridjevom i glagolom u službi predikata. Taj kriterij i drugi, npr. mogućnost parafraze finitnom konstrukcijom, suprotstavljaju nefinitnih konstrukcija s glagolskim pridjevom onima s čistom pridjevskom funkcijom, te postavke o sintaktičko-semantičkim obilježjima participskih surečenica u radu će se propitati na temelju primjera iz *Hrvatskoga mrežnoga korpusa (hrWac)* te onih iz referentne jezikoslovne literature i drugih izvora. Prije analize dat će se pregled pristupa sintaktičko-semantičkim osobitostima glagolskoga pridjeva trpnoga i radnoga u gramatikama hrvatskoga jezika i drugoj jezikoslovnoj literaturi (npr. Peti 1979, Karabalić 2003, Stanojević 2011) te će biti izloženi temeljni pojmovi i pristupi na kojima će se zasnivati analiza.

Ključne riječi: *glagolski pridjev radni, glagolski pridjev trpni, sintaktičko-semantički status konstrukcija s glagolskim pridjevima, participske klauze, imenski predikatni proširak, atribut*

SYNTACTIC-SEMANTIC STATUS OF CONSTRUCTIONS WITH VERBAL ADJECTIVE PARTICIPLE AND L-PARTICIPLE IN CROATIAN

Summary

As stated in the title, syntactic functions and meanings of constructions with verbal adjective participle and l-participle in Croatian will be analyzed in this thesis. The starting point will be cognitive linguistic analysis of infinite clauses with verbal adjective participle and l-participle or participle clauses by B. Belaj and G. Tanacković Faletar (2020), in which the difference between the verbal adjective functioning as the nominal predicate extension and the verbal adjective functioning as the infinite clause is based on the criteria of conceptual resolution of actions stated by the verbal adjective and the verb functioning as predicate. Those criteria and the rest, for example the possibility of paraphrasing with the finite construction, the contradistinction of infinite constructions with verbal adjective and the ones with pure adjective function and settings of syntactic-semantic features of participle clauses will be questioned in this thesis based on examples from *The Croatian Web Corpus (hrWac)*, the ones cited from linguistic literature and other sources. Before the analysis there will be an overview of approaches to syntactic-semantic peculiarities of verbal adjective participle and l-participle in Croatian grammars and other linguistic literature (such as Peti 1979, Karabalić 2003, Stanojević 2011) and the core terms and approaches, which the analysis will be based on, will be stated.

Key words: *l-participle, verbal adjective participle, syntactic-semantic status status of constructions with verbal adjectives, participle clauses, nominal predicate extension, attribute*